

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Priority sociálního učení římskokatolické církve

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.**

**Vypracovala:
Bc. Jana Grodová**

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Priority sociálního učení římskokatolické církve“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.
Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 28. 11. 2011

Jana Grodová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi při zpracování mé diplomové práce vždy ochotně poskytl.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za morální podporu a trpělivost, kterou mi projevili při psaní mé diplomové práce.

Jana Grodová

OBSAH

Úvod	5
1. Postavení církve ve společnosti	8
2. Zásadní body ve vývoji křesťanského sociálního učení	13
2.1 Charakteristika a rozbor základních etap sociálního učení římskokatolické církve	13
3. Priority sociálního učení církve od roku 1978	27
3.1 Jan Pavel II.	27
3.2 Benedikt XVI	33
4. Problematika práce	37
4.1 Problém práce jako klíč k sociální otázce	37
5. Sociální učení církve v programech KDU-ČSL	43
4.1 Kritický rozbor materiálů KDU-ČSL	43
Závěr	60
Resumé	64
Anotace	65
Seznam použité literatury	66
Seznam zkratk	68

Úvod

Motto:

„Sociální otázka – toť veliký fakt vši té bídy hospodářské a společenské vůbec, bídy hmotné a mravní, kterou všichni a stále máme před očima, ať se díváme na přepych boháčů nebo nouzi proletářů, ať pozorujeme život v městech nebo na venkově, na ulici nebo v domácnosti... Sociální otázka – to dnes znamená neklid a nespokojenost, touhu a strach, naději a zoufání tisíců a milionů...“¹

Jak hluboce pravdivá a lidská jsou slova našeho prvního a skutečně nejlepšího prezidenta, kterého jsme v historii naší země měli, že neztratila nic ze svého významu ani téměř po 113 letech, kdy byla napsána.

I přes obrovský pokrok vědy a techniky se zdá, že se sociální problémy ve světě i v naší zemi neustále prohlubují. Téměř půl milionu nezaměstnaných v naší republice, desítky tisíc živořících bezdomovců, lidé na okraji společnosti, lidé závislí, velké problémy tělesně a duševně postižených, složité postavení mnoha seniorů, značný úpadek morálky, rostoucí korupce, podvody, rozkrádání společenského majetku, obohacování se na úkor společnosti, vzrůstající kriminalita a na straně druhé neúměrný růst bohatství často získaného prapodiivným a neprokazatelným způsobem. I to je obraz naší současné společnosti.

Tvrzení, že každý je svého osudu tvůrcem, že se každý musí postarat sám o sebe, neobstojí. Všichni lidé nemají srovnatelné možnosti, nejsou vybaveni stejnými intelektovými schopnostmi, mnoho lidí postihly osobní tragédie, spousta z nich se vyrovnává se živelnými katastrofami, a proto nemůžeme odvracet hlavu a utěšovat se myšlenkami, že nás se to netýká. Nelze si nepřipustit, že všechno souvisí se vším. Dovolila bych si zde vyslovit přirovnání, možná smělé, s hermeneutickým kruhem. Části lze dobře porozumět jen v celkové souvislosti a celkovou souvislost pochopíme porozuměním jednotlivým částem celku. Nelze tedy vyčleňovat sociálně slabé ze společnosti jenom proto, že je to pro celek výhodnější a pohodlnější. To pak vypovídá o neschopnosti státu, který byl lidmi stvořen právě proto, aby je chránil a pomáhal jim.

---

¹ Masaryk, T.G., Otázka sociální, Praha: Čin, 1936, s.3

V dnešní vyspělé době lze mluvit o destrukci sociálního státu. Mám tím na mysli konkrétně naši „demokratickou“ republiku, ve které žijí. Se vzrůstajícími sociálními problémy si nedokáže anebo spíše ani nechce poradit, a tak bere za vděk různými charitativními akcemi a humanitárními organizacemi, včetně nadací. Každoročně nás dojímají vánoční koncerty a další pořady vysílané televizí na podporu lidí postižených, obětí povodní, obyvatel dětských domovů, hospiců a v neposlední řadě do našich životů každodenně vstupuje nespočet sbírek, pořádaných na konkrétního člověka či dítě, kteří se ocitli v tísní. Nechci tady polemizovat o tom kde, nebo lépe řečeno v čí kapse, některé výtěžky ze sbírek skončí. Ano, člověk by měl pomáhat druhému člověku, pokud je to v jeho silách a možnostech, tak je to psáno i v Bibli. Ale stát by měl v tomto ohledu hrát zcela jistě rozhodující úlohu. A pokud toho není schopen, měli by se naši vládní představitelé zamyslet nad tím, kde a proč se stala chyba a jak ji napravit.

Církev, i kdyby chtěla materiálně pomoci, není toho schopna. Také to není jejím prvotním cílem. Přesto je její sociální učení významným momentem kultivace lidstva. Má totiž vždy a všude šířit své sociální učení, jakož i mravně hodnotit politické, hospodářské a sociální záležitosti, pokud to vyžadují základní lidská práva. Má být lidem oporou v těžkých chvílích jejich života a umět se s nimi také radovat a posilovat je v jejich víře. I když základní principy sociálního učení církve zůstávají stejné, sociální nauka musí být nezbytně rozvíjena podle požadavků doby. A nad tím bych se chtěla zamyslet ve své diplomové práci.

V první kapitole popisuji postavení církve ve společnosti a zamýšlím se nad významem křesťanství a nad jeho přínosem do praktického života každého z nás.

Následující kapitola vymezuje etapy vývoje sociálního učení římskokatolické církve od dob Lva XIII., který provedl rozsáhlou reorganizaci církve a vydal první z velkých sociálních encyklik Rerum novarum. Rozebírám i další encykliky, které na ni navazovaly a rozšiřovaly tak sociálním učení církve. Vyzdvihuji zde rovněž význam 2. vatikánského koncilu, který je charakteristický velkým úsilím ve snaze přiblížit katolickou církev modernímu světu.

Třetí kapitola je věnována papeži Janu Pavlu II. a jeho nástupci Benediktu XVI. a jejich postoji k aktuálním sociálním problémům lidstva.

Ve čtvrté kapitole hodnotím problematiku lidské práce, které je v sociálních encyklikách věnována mimořádná pozornost.

Poslední kapitola, zabývající se rozbořem programových materiálů Křesťanské demokratické strany - České strany lidové (dále jen KDU-ČSL), má současně dát i odpověď na otázku, nakolik se principy sociálního učení promítají v programech této strany.

1. Postavení církve ve společnosti

V úvodu kapitoly bych se chtěla zamyslet nad hodnotami tohoto světa, který v průběhu minulého století podstatně změnil svůj charakter. Předpoklad, že se svět vyvíjí stále k lepším zítřkům, platil po celá staletí. Ovšem postupující globalizace ekonomiky, orientace na zisk a konzumní způsob života, sociální egoismus a s ním spojený úpadek morálky nás zavádí na scestí, ze kterého jen těžko nacházíme východiska. Neblahým způsobem na nás také působí rozvoj vědy a techniky, který si nás podmanil takovým způsobem, že ztrácíme soudnost a pojem o čase. Ženeme se kupředu čím dál tím rychleji a za sebou často zanecháváme své rodiny a přátele. Jde o to být nejlepší, mít největší domy, nejdražší auta a stýkat se s lidmi, kteří nám mohou přinést prospěch. Hodnoty křesťanství přestaly být obecně uznávanou normou a mnohdy bývají označovány spíše za slabost či nedostatek podnikavého ducha. Jisté ovšem je, že ani technologický pokrok ani blahobyť nedokážou lidem zaručit štěstí a svobodu.

Ještě v 19. století lidé věřili, že pomocí vědy a techniky vyřeší všechny své problémy a ocitnou se tak na prahu nového věku. Víra v tento pokrok byla pouze náhražkou za pozitivnější víru náboženskou. Dvacáté století bylo dobou přelomovou, ale také i dobou duchovní krize. Někteří dokonce poukazují na to, že toto století zaznamenalo největší nárůst zla v celých lidských dějinách. I když druhá světová válka skoncovala s nacismem a koncem minulého století se rozpadly státy reálného socialismu, krize morálky a lidských vztahů jako by se ještě více prohloubila. To vše je důsledek toho, že Boha nahradil lidský rozum. Člověk se stává otrokem svých vlastních pudů a hmotných statků. Výstižně to vyjádřil Albert Schweitzer² při přebírání Nobelovy ceny za mír v roce 1952: „*Čím více vzrůstá moc člověka, tím se stává ubožejším*“.³

Při zkoumání úlohy církve ve společnosti se nevyhneme otázce, zda má církev právo zasahovat do společenského a politického dění. Opřeme se o základní myšlenku

---

² *Albert Schweitzer (1875–1965) byl německý protestantský teolog, filosof, etik, lékař, nositel Nobelovy ceny za mír* (Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 368 ISBN 80-7182-064-4)

³ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.34 ISBN 80-86036-07-3

Aristotelovu⁴: „*Člověk je tvor politický, který se sdružuje.*“ Život lidí, tedy i katolíků, se projevuje ve formě společenské, hospodářské a politické. To znamená, že církev nemůže stát mimo společnost, ale žije uprostřed ní. Působí nejen v morální a mravní oblasti a přispívá tak ke kultivaci lidského života, ale současně k nezanedbatelným projevům života církve patří její učení a působení v sociální oblasti. Pokud to vyžadují základní lidská práva a dobro občanů, má tedy církev právo šířit sociální učení a hodnotit nejen sociální, ale i hospodářské a politické záležitosti. Je pochopitelné, že uplatňování těchto práv a jejich forem odvisí od konkrétních podmínek místa a času.

Pius XI. ve své encyklice *Quadragesimo anno* tuto myšlenku vyjádřil takto: „*Je pravda, že církvi nebyl svěřen úkol, aby vedla lid pouze k tomuto proměnlivému a pomíjejícímu blahu, nýbrž k blahu věčnému; vměšovat se bez příčiny do těchto pozemských záležitostí pokládá církev za nesprávné. Nesmí se však za nic na světě vzdát úřadu Bohem jí svěřeného, zasahovat se svou autoritou ne sice do věcí "odborných", pro něž není ani vybavena vhodnými prostředky, ani k tomu nemá pověření, ale do všeho, co se vztahuje k mravnímu zákonu. Neboť proto nám byl od Boha svěřen poklad pravdy a velmi odpovědné poslání hlásat mravní zákon v celém rozsahu, vykládat jej a též naléhat, aby byl zachováván, ať je to komu příjemné nebo nepříjemné. Toto poslání podřizuje našemu nejvyššímu soudu jak sociální, tak ekonomický řád“ (QA 41).*

Církev svým sociálním učením nechce přímo zasahovat do politiky státu, ale zdůrazňováním svých vysoce mravních a morálních hodnot chce směřovat člověka i společnost k pochopení toho, že smyslem života není a ani nemůže být jen hromadění bohatství. Poslání člověka jako „Božího tvora“ je mnohem ušlechtlejší a vyšší – láska k bližnímu, solidarita s ostatními lidmi, vzájemná pomoc. Tak vlastně nepřímo svým učením působí církev na život společnosti a státu.

Věcný přístup k sociálním otázkám nezbytně vyžaduje opírat se o výsledky vědeckého bádání. Proto také sociální nauka církve využívá i dalších společenských věd, zejména antropologii, filosofii, sociologii a ekonomii, k vysvětlení ústředního

---

⁴ *Aristotelés ze Stageiry (384-322 př. Kr.) byl filosof vrcholného období řecké filosofie, nejvýznamnější žák Platonův (Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 33 ISBN 80-7182-064-4)*

postavení člověka ve společnosti. Jednak proto, aby člověk mohl lépe pochopit sám sebe jako sociální bytost, a dále pak k porozumění, že jejím hlavním smyslem je pomáhat člověku včetně jeho cesty „ke spáse“.

Uplynulé dvacáté století poznamenalo osudy světového společenství. Velmi zřetelně se to projevilo zvláště v Evropě. Došlo zde k významným změnám, které zcela změnila její strukturu a bezprostředně se projevily i v životě a působení církve. Mám na mysli především dvě světové války. První z nich ve svých důsledcích znamenala pád monarchií v Evropě a vedla k vytvoření celé řady nových národních států. Došlo rovněž k pádu carského Ruska, který posléze vykrytalizoval ve vznik Sovětského svazu.

Druhá světová válka posílila rozvoj dvou proti sobě stojících mocenských bloků – liberálně kapitalistického a marxistického. A jaké byly následky pro církve? Dá se říci, že jak v liberálním, tak i v marxistickém bloku podobné. Církvi bylo postupně upíráno právo i schopnost podílet se výrazněji na veřejných záležitostech a na společné budoucnosti lidstva.

Třetí významnou událostí, která se tentokrát obešla bez války, se počátkem devadesátých let minulého století stal postupný vnitřní rozpad světové socialistické soustavy a jejích ideologických základů. Náboženství se opět pomalu dostává do popředí, především jako síla individuálního a sociálního života lidí. Následný úpadek morálky a mravnosti v životě společnosti se pak pro církve stává výzvou pro zesílení jejího působení. To platí i o řadě dalších problémů sužujících současnou společnost jako jsou drogy, rostoucí nezaměstnanost, vandalství, absence etických hodnot, nedostatek důvěry lidí v politiku a mnohé jiné. Církve postupně navazují na své pokrokové tradice a vnášejí do společnosti základní kritéria mírového soužití národů, spravedlnosti, morálky, solidarity a mravnosti. Jak vidíme v encyklikách posledních papežů, věnují jim stále velkou pozornost.

Je-li základním posláním církve služba člověku, pak jí nejsou a ani nemůžou být lhostejné osudy lidí, jejich společenské a hospodářské poměry a v neposlední řadě důstojnost a svoboda člověka. Proto je zcela zákonité, že se církve zamýšlí nad uspořádáním společnosti a vyjadřuje své názory na aktuální situaci, v níž se společnost nachází. To platí i o systémech těch zemí světa, které jsou vybudovány na občanském principu. To znamená, že všichni občané státu mají stejná práva

a povinnosti, stát nezvýhodňuje ani nediskriminuje žádnou organizaci, kterou si občané legálně vytvářejí k uskutečňování a vyjadřování svých potřeb a zájmů.

Církev sama ve svém postavení nemůže vytvářet politické, ekonomické, sociální a kulturní programy pro život společnosti, to je úkolem státu. Církev však může napomáhat ve vytváření dobrého společensko-duchovního klimatu pro jejich realizaci. Církev také nemůže své pohledy a názory na situaci ve společnosti prosazovat mocenskou cestou. Není jejím úkolem ani organizovat odčinění nespravedlivých sociálních či politických společenských řádů. Ale musí na ně poukazovat a domáhat se jejich nápravy. Církev má působit v lidské společnosti nepřímo, to znamená svým duchovním vlivem a prostřednictvím svých věřících členů ovlivňovat morální úroveň života společnosti. Týká se to jak vztahů mezi lidmi navzájem, vzájemné pomoci, vztahu k práci a smyslu práce v našem životě, vztahu k přírodě a její ochraně, ale také i úrovně rodinného a manželského života.

Jaké je tedy poslání církve v současné společnosti? Církev musí být především sama sebou, nesmí se nechat degradovat na pouhý nástroj k moralizování společnosti, jak by si to liberální stát přál. Svou odpovědnost ke společnosti by měla církev projevit tím, že bude usilovat o to, aby se stala srozumitelnou.⁵ Musí přesvědčovat, neboť přesvědčení otevírá prostor pro pochopení a svobodu. Velký vliv má její působení hlavně v oblasti duchovní (hlásání evangelia), v oblasti mravní a morální, sociální a charitativní. Nemohu pominout také oblast kulturní, neboť římsko-katolická církev má ve svém držení celou řadu významných kulturně-historických památek, obrazů, knih, staveb a jiných předmětů, čímž se vlastně stává jedním z největších národních muzeí v naší zemi. To ovšem neznamená, že církev vždy takto postupovala a postupuje.

I když se někteří církevní představitelé v historii dopustili řady zásadních chyb a omylů, je třeba připomenout, že za vším je nutno vidět jen a jen člověka s jeho nedostatky a ovlivnitelnou vůlí, tvora chybujeícího a nedokonalého. Někdo může namítnout, že ten či onen sice chodí pravidelně do kostela, působí tak jako zbožný člověk, ale přitom je zlý, nelaskavý, líný, nespravedlivý. Ale z toho nemůže usuzovat,

---

⁵ Ratzinger, J., Naděje pro Evropu? Praha, 1993, s.118, ISBN 80-85528-27-4

že celá církev je špatná. Pravá zbožnost, podle mě, tedy spočívá v tom, že člověk zachovává všechno, co Bůh přikazuje a nejen to, co se mu líbí. A potkat takového duchovního člověka musí být jistě velkým obohacujícím zážitkem. Takoví lidé žijí v pokoře, v odříkání, v úctě k druhým i k životu samotnému. Jako příklad zde uvedu své vzory – blahoslavená Terezie z Kalkaty (Matka Tereza), papež Jan Pavel II. a Tomáš Garrigue Masaryk.

2. Zásadní body ve vývoji křesťanského sociálního učení

2.1 Charakteristika a rozbor základních etap sociálního učení římskokatolické církve

V encyklice *Sollicitudo rei socialis* Jan Pavel II. uvádí: „*předávání a šíření sociální nauky je součástí poslání církve hlásat evangelium. A protože jde o nauku, která má usměrňovat jednání člověka, vyplývá z ní jako důsledek úsilí o spravedlnost podle postavení, povolání a životních podmínek každého jednotlivce. K službě hlásání evangelia na sociálním poli, která je jednou stránkou prorockého poslání církve, patří též obžaloba zlořádů a nespravedlností. Musíme ale jasně říci, že hlásání je vždy důležitější než žaloba, která nemůže být od hlásání odtržena, neboť jím je ospravedlněna a z něho se jí dostává vyššího odůvodnění“ (SRS 41).*

Principy sociálního učení byly církví hlášány od prvních staletí. Už ve Starém zákoně můžeme nalézt náznaky sociálního učení, kdy proroci poukazovali na bezpráví, které se dělo v izraelském národě. Napomínali, varovali i obviňovali Izraelity, že se vzdálili od Hospodina a slouží pohanským bohům. Přísně kárali ty, kteří brali úplatky, jednali nespravedlivě, utiskovali a týrali své bližní, dopouštěli se násilí a přivlastňovali si cizí majetek. Mnohdy se největších nespravedlností dopouštěli ti, kteří stáli v čele národa a jejich úkolem bylo vykonávat právo a spravedlnost.⁶ A během dalších tisíciletí se v tomto směru příliš nezměnilo. Jako by tento „vzor“ byl natrvalo zakódován do mysli lidí.

Hlavním zdrojem sociálního myšlení každého člověka má být, podle mého názoru, příklad a učení Ježíše Krista. Sociální nauka církve vychází z poslání Ježíše Krista, který nebyl lhostejný vůči problémům a potřebám těch nejslabších a nejubožejších. Evangelium⁷ jasně ukazuje, že Ježíš se nesmířil s nespravedlností a projevoval opravdovou solidaritu s lidmi potřebnými, prohlašuje také zásadní rovnost a důstojnost všech lidí bez rozdílu. Tím je dán předpoklad, že sociální vztahy se mají rozvíjet na základě lidské solidarity, spravedlnosti a lásky.

⁶ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.59-60, ISBN 80-86036-07-3

⁷ *Evangelium je text pojednávající o životě, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Tyto texty vznikly krátce po Ježíšově smrti a začaly se velmi rychle šířit* (Velká obrazová všeobecná encyklopedie, 1999, s. 216)

Dějiny katolické sociální nauky lze podle Tomáše Halíka rozdělit do čtyř základních etap:

- příprava, vznik a dopad encykliky *Rerum novarum*
- druhá etapa souvisí s pontifikáty papežů Pia XI. a Pia XII.
- koncilová etapa
- učení Jana Pavla II.⁸

První etapa dějin sociálního učení církve byla zcela ovlivněna první sociální encyklikou papeže Lva XIII. (období pontifikátu 1878-1903) *Rerum novarum* (O nových věcech, 1891), a to nejen jejím samotným vznikem, ale také přípravou a dopadem na široké vrstvy obyvatelstva.

Neochvějně postavení, které doposud církev zaujímal, zasáhl v 18. století nový filozofický směr, který způsobil převrat v celém evropském myšlení - osvícenství⁹. Jeho ideje nejen zpochybňovaly základy sociálního a politického řádu Evropy, ale obracely se také proti tradiční podobě církve. Tato vláda poznání a rozumu připravila půdu pro Velkou francouzskou revoluci (1789–1899), která znamenala pro církev obrovské zvraty a proměny. V mnoha zemích přišla o většinu svého majetku, klérus ztratil své dřívější privilegované postavení a v žalostném stavu byly i řeholní řády.

Po vídeňském kongresu (1814–1815) nastal téměř ve všech katolických zemích opět rozmach církevního života. Ovšem vyvstala otázka, jak se má církev stavět vůči liberálním idejím, které do evropského myšlení přinesla Francouzská revoluce. Jako reakce na tyto ideje se rozvinuly dva směry - liberální, který zastával opatrné přijetí moderny a ultramontánní¹⁰, který se stavěl za sjednocení církve a obnovení autentické církevní tradice.¹¹ Obě tyto tendence se zpočátku rozvíjely relativně svobodně. Stanovisko ve prospěch ultramontánní tendence zaujal ve své encyklice *Mirari vos* (O liberalismu a náboženské lhostejnosti, 1832) papež Řehoř XVI. (1831-1846). Jeho nástupce Pius XI. (1846-1878) důsledně pokračoval v této linii a dovedl ji nakonec

⁸ Sociální encykliky (1891-1991), Praha: Zvon, 1996, s. 9, Předmluva (Tomáš Halík)

⁹ *Osvícenství je programové emancipačně-pedagogické fil. hnutí 17. a 18. stol. vyrůstající z renesance a humanismu* (Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 302, ISBN 80-7182-064-4)

¹⁰ *Ultramonismus – směr v katolické církvi, který proti autonomii partikulárních církví jednoznačně zdůrazňuje moc papeže a posiluje vliv římské kurie v záležitostech církve. Protikladem je mj. osvícenský josefinismus jako snaha vytvářet národní či státní církve* (Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999)

¹¹ Anzenbacher, A., *Křesťanská sociální etika*, Brno, 2004, s.125, ISBN 80-7325-030-6

k vítězství. Učitelství úřad církve zaujal svůj postoj k problematice moderny vydáním Syllabus errorum (1864), což je seznam 80 odsouzených vět, který byl připojen k encyklice Pia IX. Quanta cura (1864), která je směřována proti liberalismu a sekularizaci. Dogmatické prohlášení 1. vatikánského koncilu (1869-1870) o jurisdikčním primátu a papežské neomylnosti bylo potvrzením vítězství ultramontanismu.¹²

Poněkud jiná situace nastala s nástupem Lva XIII. na svatý stolec. V encyklice Aeterni Patris (O obnovení křesťanské filosofie, 1879) byla pro teologická studia jako závazná vyhlášena filosofie Tomáše Akvinského, což rozhodujícím způsobem přispělo k definitivnímu vítězství novoscholastiky¹³ v teologii a obrození moderní křesťanské kultury.¹⁴ Papež Lev XIII. si učení Tomáše Akvinského vážil a v této encyklice vysoce hodnotí jeho křesťanskou filozofii, neboť nastínil hranice mezi vírou a rozumem a snažil se je vzájemně uvést do harmonie. Zdůrazňoval, že pravda je jen jedna, ale cesty, které k ní vedou, jsou dvě. Je to jednak cesta rozumu a pak cesta víry, to znamená cesta pravdy zjevené, která je rozumem poznatelná. Tomáš Akvinský vychází z toho, že rozumem je možné obhájit i existenci Boha. Velké inspirace nacházel v Bibli, Aristotelovi a v učení Augustinově¹⁵. Zdůrazňoval, že poznání víry se může rozvíjet v souvislosti s přirozeným poznáním. Chápal svět jako naprosto reálný a Boha viděl ve všech věcech, v celé přírodě. Proto je třeba používat rozum a přírodu, aby už na zemi mohl být vybudován systém podobný Božímu království.¹⁶

Encyklika Aeterni Patris pojednává o svobodě vůle a ducha a spojení rozumu s vírou. Spolu s dalšími encyklikami napsanými a vydanými za pontifikátu papeže Lva XIII. byla jednou z částí řešení problémů vztahů církve a jejího rychle se měnícího okolí ve třech oblastech: v oblasti filosofické (Aeterni Patris, 1864), sociální (Rerum Novarum, 1891) a politické (Au Milieu Des Sollicitudes y Notre Consolation, 1892).

Nástup industrializace a s ní spojený kapitalistický způsob hospodářství s sebou přinesl zcela nové a daleko rozsáhlejší problémy v sociální oblasti. Dochází

¹² Anzenbacher, A., Křesťanská sociální etika, Brno, 2004, s.126, ISBN 80-7325-030-6

¹³ *Novoscholastika - pojem spojující různé proudy katolické filozofie usilující o restauraci středověké scholastiky* (Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 366, ISBN 80-7182-064-4)

¹⁴ Anzenbacher, A., Křesťanská sociální etika, Brno, 2004, s.126-127, ISBN 80-7325-030-6

¹⁵ *Svatý Augustinus (354-430) nejvlivnější postava západních dějin. Augustinus je jeden z nejvýznamnějších raně křesťanských filozofů a teologů* (Velké postavy západního myšlení, Praha, 1999, s. 97, ISBN 80-7260-002-8)

¹⁶ Velké postavy západního myšlení, Praha, 1999, s. 136-143, ISBN 80-7260-002-8

ke striktnímu oddělování práce a kapitálu, s prací se nakládá jako s pouhým zbožím, a to na základě poptávky a nabídky. V šedesátých letech 19. století činila pracovní doba 78 hodin týdně, přičemž musíme ještě uvážit často dalekou cestu do práce. Hluk, plynové zplodiny, nedostatečná hygiena a horko zvyšovaly riziko úrazů a nemocí. Mzdy byly nízké a sotva pokrývaly existenční minimum. Před zavedením sociálního pojištění v Německu (1883) museli dělníci také nést veškeré riziko nemoci, nehody a pracovní neschopnosti.¹⁷ Nesmíme také opomenout práci dětí, které byly využívány jako ta nejlevnější pracovní síla. Tato situace nahrávala mravnímu úpadku celé společnosti.

Průmyslová výroba sice zvýšila produktivitu práce, ale na druhé straně umožnila majitelům továren neslýchané vykořisťování dělníků. Ve velké míře dochází ke zbídačování obyvatelstva, především dělníků v průmyslových oblastech. Církev se snažila reagovat na raný pauperismus¹⁸ zvýšenou sociální prací, ve větší míře zakládala charitativní zařízení, svépomocné organizace a vydávala pastorační opatření. Tato činnost sice dokázala nouzi zmírňovat, ale nemohla vyřešit strukturální či systémové problémy, které byly příčinou sociální otázky. Katolíci si začali uvědomovat potřebu vytvořit zásady spravedlivějšího sociálního řádu. Řada kněží pochopila, že v této době nestačí jen charitativní činnosti církve, ale že je zapotřebí jasně se vyjádřit k sociálním problémům moderní doby. Jejich úsilí vyústilo v myšlenku nového hnutí, usilujícího o smíření poselství evangelia se snahou o sociální rovnost. Jde o tzv. křesťanský socialismus¹⁹, jehož zaměření je silně protimarxistické. Výrazně se začal projevovat od poloviny 19. století zvláště ve Velké Británii, Francii a Německu. Encyklika *Rerum novarum* se stala pro toto hnutí výrazným impulsem.

Ještě před vydáním sociální encykliky *Rerum novarum* poukazoval na nelidské vykořisťování dělníků, na jejich nedůstojné a ponižující postavení Mohučský biskup Wilhelm Emmanuel Ketteler²⁰. Napsal knihu „Dělnická otázka a křesťanství“ (1864), v níž tvrdí, že katolické náboženství musí být ve své zásadě i sociální. Vyzýval

---

¹⁷ Anzenbacher, A., *Křesťanská sociální etika*, Brno, 2004, s.129-130, ISBN 80-7325-030-6

¹⁸ *Pauperismus – masová chudoba jako sociální jev předindustriální společnosti* (Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1995, s. 575)

¹⁹ *Křesťanský socialismus – Myšlenkové hnutí, snažící se smířit poselství evangelia s úsilím o sociální rovnost. Vesměs zaměřeno protimarxisticky. Vyhranil se v polovině 19. století ve Velké Británii, ve Francii a v Německu, významný impuls získal v roce 1891 vydáním papežské encykliky Lva XIII. Rerum novarum* (Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999, s.1360)

²⁰ *Wilhelm Freiherr von Ketteler Emmanuel (1811- 1877) byl katolický biskup v Mohuči a německý politik* (Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999)

k založení dělnických odborů, zasazoval se o zvýšení mzdy, zkrácení pracovní doby, dodržování nedělního klidu a v neposlední řadě za zákaz těžké práce žen a dětí. Sám papež Lev XIII. ho nazval svým velkým předchůdcem.²¹

Zásadním dokumentem pro řešení sociální otázky v křesťanském duchu jsou také Borské teze, které byly sepsány roku 1883 na podnět knížete Karla Jindřicha z Löwensteinu. Obsahovaly řadu zásad pro řešení dělnické otázky v křesťanském duchu.²² V těchto tezích je kladen důraz na otázky související s pracovní smlouvou. Práce již není chápána jen jako zboží, které se prodává nebo kupuje, ale má také hodnotu mravní, protože bezprostředně souvisí s člověkem. Pracovní smlouva má být uzavřena na právním základě jako smlouva o mzdě nebo platu, ne jako smlouva nájemní. Přitom mzda má být chápána jako rovnocenná náhrada toho, co pracovník při své činnosti vykonává. Při vyměřování mzdy musí být přihlédnuto ke spravedlivému ohodnocení činnosti.

Stejně jako úvahy Kettelera, měly i Borské teze významný vliv při přípravě první papežské sociální encykliky *Rerum novarum*. Papež Lev XIII. ve své encyklice zdůrazňuje zájem církve o dělnickou otázku a nutnost pomoci dělnictvu v jeho nelehkém postavení. Projevuje se v ní výrazné úsilí církve posílit ve společenském životě křesťanské zásady, což se odrazilo v řadě iniciativ významného společenského dosahu. Vzniká celá řada různých dělnických spolků, družstev, záložen, pojišťoven pro podporu dělníků. Jak se uvádí v encyklice *Rerum novarum* „*má vždy a všude platit tato zásada: dělnické organizace at' se ustavují a jsou vedeny tak, aby byly co nejzpůsobilejším a nejpružnějším nástrojem pro účel, pro který jsou zřizovány; totiž k tomu, aby jednotlivým členům společnosti dopomáhaly, pokud je to možné, k tělesnému a duchovnímu povznesení a k rodinnému prospěchu*“ (RN 42). Tím také dochází ke změnám legislativ týkajících se pracovní oblasti, ochrany dělníků, zvláště práce žen a dětí. To vše se nakonec odráží ve zlepšování pracovních podmínek, mezd a ve zdravějším pracovním prostředí. V době, kdy liberalismus umožňoval ziskuchtivým jedincům vykořisťovat své bližní, připomenul papež, že dělník má svou lidskou důstojnost, korunovanou důstojností křesťana.²³

---

²¹ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.63, ISBN 80-86036-07-3

²² Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.63, ISBN 80-86036-07-3

²³ Bahounek, J., *Sociální učení církve*, Brno, 1991, s.16, ISBN 80-85247-14-3

Papež Lev XIII. zdůrazňuje, že člověk je především mravní osoba s jistými duchovními potřebami a nesmí být oceňován pouze podle svých pracovních schopností. *„Výdělečná práce, jak říká přirozený rozum i křesťanská filozofie, není člověku k hanbě, nýbrž ke cti, protože mu poskytuje čestnou možnost opatřit si živobytí. Skutečnou hanbou a nelidskostí však je vykořisťovat lidi kvůli zisku, pokládat je jen za jakési zboží a cenit u nich pouze zdatnost svalů a tělesnou sílu. Přikazuje se též brát ohled na náboženské a duchovní dobro dělníků. Proto je povinností zaměstnavatele zařídit, aby měl dělník ve vhodnou dobu volno pro náboženské úkony; aby nebyl vystavován svodům a pokušením ke hříchu a aby nebyl nějakým způsobem odváděn od péče o rodinu a od šetrnosti. Také se nesmí dělníkům ukládat více práce, než mohou snést jejich síly, a ani taková práce, která je v rozporu s jejich věkem a pohlavím“ (RN 16).*

Encyklika *Rerum novarum* se uvedla jako Magna charta sociálního řádu a stala se odrazovým můstkem ve vývoji sociálního učení církve. Tuto encykliku považuji za velice osvícený text, který sice nechává mnoho věcí otevřených, ale přitom klade několik jasných akcentů. Zavrhuje různé socialistické názory, např. tvrzení, že třídní protiklady jsou dějinnou nutností. Naproti tomu podtrhuje přirozené právo na soukromé vlastnictví. Upozorňuje také, že rovnost všech lidí je utopií a že třídní boj je nepřirozený a zhoubný, protože společenské třídy jsou na sobě navzájem závislé. Pojednává dále o činitelích, od nichž očekává řešení sociální otázky, a to o církvi, státu i samotném dělnictvu.

Rerum novarum měla nesporně zásadní vliv na další vývoj sociálního učení církve. Byla smělou odpovědí na problémy, které s sebou přinesla průmyslová revoluce. Je to bezesporu základní dokument sociální nauky, na který pozdější encykliky navazují. I když nutno podotknout, že ohlas na tuto encykliku neodpovídal jejímu významu. Církev ji přijala rozpačitě, neboť většina biskupů se domnívala, že sociálně-politické záležitosti nespádají do kompetence církve. Zato se s velkým ohlasem setkala u mladých kněží a podnítila je ke hledání vědeckých řešení společenských problémů podle principů sociálního učení církve, které se stalo novým oborem na univerzitách a bylo také zahrnuto do vzdělávacích programů.²⁴

---

²⁴ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.70, ISBN 80-86036-07-3

Druhá etapa rozvoje sociálního učení církve souvisí se jmény papežů Pia XI. a Pia XII. Pius XI. (období pontifikátu 1922-1939) rozvinul základní principy katolické sociální nauky, princip solidarity a subsidiarity, zabýval se sociální situací v době hospodářské krize třicátých let a odsoudil totalitní režimy, rozvíjející se v nacistickém Německu a v Sovětském svazu. Těžce nesl fakt, že Itálie uzavřela spojení s Německem a zavedla protižidovské zákony. Jeho encyklika *Quadragesimo anno* (Čtyřicet let, 1931), která vznikla u příležitosti čtyřicátého výročí *Rerum novarum*, se stala dalším důležitým bodem na sociální cestě křesťanského učení.

Sociální a politický kontext encykliky *Quadragesimo anno* tvořila světová hospodářská krize a polarizace mezi kapitalismem a socialismem. Papež v ní jasně stanovuje některé zásady sociálního učení církve. V její první části vyzvedává význam *Rerum novarum* jako pilíře katolické sociální nauky. Druhá část je zaměřena na sociální a ekonomická témata, rozebírá úkoly a pravomoci církve v této oblasti. Ve třetí části se encyklika zabývá změnami, jimiž společnost prošla od doby Lva XIII.. Hodnotí kapitalismus jako hospodářskou soustavu, kterou nelze jednoznačně zavrhnout, ale je třeba odmítat její neblahé důsledky. Odmítavě se staví také ke komunismu, přičemž připouští umírněnější směr v socialismu, který se svým způsobem přibližuje požadavkům křesťanských reformátorů. V posledním oddíle pojednává o mravní obnově v křesťanském duchu, kterou pojímá jako pastorační výzvu církve. Přesto se encyklika jednoznačně distancuje jak od liberalismu, tak i socialismu: „*liberalismus se ukázal naprosto neschopným řádně vyřešit sociální otázky a socialismus přicházel s lékem, který byl ještě daleko horší než choroba sama a byl by tak uvrhl lidskou společnost do nebezpečí ještě horších*“ (*QA 10*).

Bezprostřední ohlas na tuto druhou sociální encykliku byl ovlivněn nástupem národního socialismu a fašismu v Evropě. Brzy poté vypukla 2. světová válka, která lidem přinesla jiné, naléhavější starosti. Encyklice *Quadragesimo anno* však nelze upřít důležitou úlohu, kterou sehrála v předkoncilním období po roce 1945. Do dnešní doby je platnou a svým obsahem jedinečnou encyklikou, která svým jasným stanoviskem k řadě sporných otázek zabránila rozkladu sociálního katolicismu.

Nástupce Pia XI. Pius XII. (období pontifikátu 1939-1958) byl v čele církve ve složité a pohnuté době celých devatenáct let. I když nevydal žádnou sociální encykliku, vyjadřoval se k řadě sociálních problémů své doby. Byl přesvědčen,

že sociální encykliky Lva XIII. a Pia XI. obsahují v podstatě všechno, co by měla církev za současného stavu říci. On sám se pak snažil tuto nauku dále rozvíjet a prohlubovat.²⁵ Zvláště se věnoval otázce vlastnictví, která byla v té době velice aktuální. Veřejnost totiž nabývala dojmu, že se církev postavila na stranu bohatých. Papež Pius XII. měl v sobě obrovský dar argumentace a dokázal svým citlivým přístupem k dané věci srozumitelně vysvětlit a také obhájit pojem soukromé vlastnictví, který je tak často používaný právě v encyklice *Rerum novarum*. Například v proslovu k účastníkům 9. mezinárodního kongresu katolických podnikatelských svazů, který se konal 7.5.1949, uvádí: „*Hospodářství – jako každý jiný obor lidské činnosti – ze své přirozené povahy není zřízeno státem. Je naopak výsledkem svobodné iniciativy jednotlivých lidí a jejich svobodně vytvořených skupin.*“ Soukromé vlastnictví je tedy základním prostředkem zajištění svobody a odpovědnosti za vlastní život.²⁶

Do povědomí lidí se Pius XII. zapsal také svými rozhlasovými projevy, kterými je povzbuzoval po celou dobu druhé světové války. Zvláště významné je jeho poselství k svatodušním svátkům v roce 1941 a vánoční poselství z roku 1944.

Jan XXIII. (období pontifikátu 1958 – 1963), nástupce Pia XII., je autorem dvou sociálních encyklik, které znamenají konec novoscholastické rétoriky v katolickém sociálním učení. Na místo systematického, scholasticky dedukujícího a silně akademického myšlení, nastupuje styl spíše uvolněný a obecně srozumitelný. Lidé chápou, co jim chce papež říci. Texty se více opírají o zkušenost, respektují sociální proměny a jejich styl je méně naukový a silněji zaměřený na vzájemný dialog.²⁷

Jan XXIII. chtěl, aby zaměření encyklik bylo více pastorační, protože nové problémy si vyžadovaly spíše praktické návody než objasňování základních pojmů. Jeho prostřednictvím se církev opět stala světlým bodem i pro lidi jí vzdálené: „*Matkou a Učitelkou všech národů je katolická církev. Je ustavena Kristem, aby všechny, kdo v průběhu dějin mají dospět do její náruče, dovedla k plnosti vyššího života a spásy*“ (*MetM 1*). Dřívější uzavřená sociální nauka tak nenásilně přešla

²⁵ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.76, ISBN 80-86036-07-3

²⁶ Spieker, M., *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*, Česká křesťanská akademie, 1996, s.12, ISBN 80-85795-24-8

²⁷ Anzenbacher, A., *Křesťanská sociální etika*, Brno, 2004, s.151, ISBN 80-7325-030-6

do praktického života společnosti a sociální učení církve je otevřeno pro svůj další vývoj.

Encyklikou Mater et magistra (Matka a učitelka, 1961) reagoval Jan XXIII. na hlubokou propast mezi chudými a bohatými a vůbec poprvé si vyjadřuje k situaci v rozvojových zemích. *„Také je třeba mít na paměti, že rozvojové země se často vyznačují určitými osobitými rysy, jež pocházejí z přírodních podmínek, celkové situace, zděděných a často velmi cenných zvyků nebo zvláštních vloh“* (MetM 169).

Vyzdvihuje také úlohu laiků při uskutečňování sociálního učení v hospodářském životě. Blahobyt národa se nemá posuzovat podle množství zboží na trhu, ale podle toho, jak spravedlivě je rozdělováno.

Zatímco Mater et magistra se věnuje především hospodářsko-etickým otázkám, ve své další sociální encyklice Pacem in terris (Mír na zemi, 1963) rozebírá Jan XXIII. témata politické etiky. Tato encyklika je adresovaná všem lidem dobré vůle a také se setkala s velkou odezvou, a to nejen u katolíků. Jak je zřejmé z názvu encykliky, papež v ní zcela jednoznačně odmítá násilí, vyzývá k toleranci, porozumění a k důslednému dodržování lidských práv: *„protože chceme mluvit o právech člověka, poznamenáváme hned na začátku, že člověk má právo na život, na tělesnou nedotknutelnost, na nutné a dostatečné prostředky k důstojnému způsobu života: mezi ně patří především obživa, ošacení, bydlení, odpočinek, lékařská péče a nezbytné sociální služby; má proto právo na zabezpečení pro případ nemoci, pracovního úrazu a nemoci z povolání, vdovství, stáří, nezaměstnanosti a konečně pro případ, že byl bez svého zavinění připraven o věci potřebné k životu“* (PinT 11).

Encyklika jednoznačně požaduje zákaz atomových zbraní, ukončení závodů ve zbrojení a zahájení odzbrojovacího procesu pod mezinárodní kontrolou.

Dalším velkým tématem Pacem in terris je otázka národnostních menšin. Vzniká nebezpečí přeceňování vlastní identity, které může vést k nepřátelství a dokonce k nenávisti vůči ostatním národům. *„Od 19. století se dostává do popředí otázka národnostních menšin. Je však důležité, aby zdůrazňování etnických zvláštností nevedlo k tomu, že se tyto hodnoty budou klást nad hodnoty obecně lidské. Zdůrazňování národních specifik vytváří nebezpečí přeceňování vlastní identity a vede k nepřátelství a mnohdy i k nenávisti vůči druhým národům. Křesťan by měl*

respektovat a tolerovat každého, protože před Bohem jsme si všichni rovni. Začarovaný kruh nepřátelství, nenávisti a zášti lze rozetnout jen obrácením, usmířením a novým začátkem vzájemných vztahů. Jsme zde jen přechodně, pravý domov u Boha nás teprve čeká. Tím je relativizována národnost i etnická příslušnost“ (PinT předmluva).

Encyklika se dále zabývá vztahem mezi lidmi a veřejnou mocí. Aby mohla lidská společnost řádně fungovat, potřebuje zákonnou autoritu, která by udržovala spravedlivý řád. Autorita vyplývá z mravního řádu, který má svůj počátek u Boha. Zákony, kterými se společnost řídí, musí být jednoznačně v souladu s Boží vůlí.

Připomenutím encykliky *Pacem in terris* jsme se ocitli v **období II. vatikánského koncilu (11.10.1962 – 8.12.1965)**. **Toto období je třetí základní etapou sociálního učení římsko-katolické církve.** Období představuje pro sociální učení církve zásadní změnu. Církev se pozvolna odklání od novoscholastického myšlení a otvírá se empirickým vědám i člověku samotnému. Kromě encyklik obou „koncilních papežů“ (Jana XXIII. a Pavla XI.) je třeba vyzdvihnout pastorální konstituci *Gaudium et spes* (Radost a naděje, 1965), která zásadním způsobem pojednává o klíčových otázkách sociálního učení církve a je považována za jeden z nejdůležitějších dokumentů katolické sociální nauky a její text lze chápat jako založení a shrnutí katolické sociální nauky.²⁸ Problémy světa jsou i problémy církve - to deklarují už první slova konstituce: „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu*“ (*GetS 1*). Její přijetí v církevní společnosti bylo mimořádně pozitivní. Modernizující rozmach církve a její otevření dialogu s dnešním světem (*aggiornamento*²⁹), k nimž dal koncil podnět, vedly k obnově teologie, liturgie a k intenzivnímu ekumenickému dialogu. A také k otevřenějšímu pojetí člověka, společnosti a hospodářství. Důstojnost lidské osoby je třeba mít v úctě i v životě hospodářském a společenském, protože člověk je přece jeho původcem, nositelem i cílem.³⁰

²⁸ Anzenbacher, A., Křesťanská sociální etika, Brno, 2004, s.152, ISBN 80-7325-030-6

²⁹ *Aggiornamento je proces přiblížování katolické církve současnému životu, modernizace obřadů, cíl 2. vatikánského koncilu* (Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1995 s.27)

³⁰ Martinek, C., Cesta k solidaritě, Svitavy, 1998, s.84, ISBN 80-86036-07-3

V souvislosti s vyjádřením poměru církve k dnešnímu světu a člověku koncil vyzdvihl důležitost laiků, to je všech věřících, kteří jsou vzdělaní v různých oborech. Mají tak svými znalostmi a osobní odpovědností vnášet do společnosti křesťanského ducha. Církev pochopila, že je třeba zapojit všechny věřící, aby rozvíjeli nauku církevních dokumentů, které mají v mnoha svých částech záměrně všeobecný charakter, protože často pojednávají o věcech podléhajícím změnám. Laici mají studovat především místní podmínky, aby mohli podat přesnější směrnice k lepší organizaci sociálního a kulturního života.³¹ Církev zde vůbec poprvé ve své historii uznává spolupráci mezi všemi lidmi, bez ohledu na jejich vyznání. Evangelium musí být přizpůsobeno chápavosti širokým vrstvám.

V *Gaudium et spes* představitelé církve poukázali na nerovnosti světa, na zásady morálky, spravedlnosti a práva, které církev během staletí vypracovala a které by pomohly tento neutěšený stav změnit. Technický pokrok, který je sám o sobě jednou z příčin sociálních nerovností, je sice třeba podporovat, ale nikoli kvůli nadvládě a zisku, ale především kvůli člověku samotnému.³² „*V době, kdy by mohl rozmach hospodářského života zmírnit sociální nerovnosti, jen kdyby byl rozumně a lidsky řízen a koordinován, vede příliš často k jejich přirostění nebo někde též ke zhoršení sociálního postavení slabých a k opovrhování chudými. Zatímco velká masa lidí postrádá dosud to nejnужnější, někteří lidé, a to i v zemích méně vyvinutých, žijí v nadbytku nebo plývají hodnotami. Přepych a bída jsou vedle sebe. Zatímco hrstka lidí požívá nejširší moci v rozhodování, mnozí téměř úplně postrádají jakoukoli možnost osobní iniciativy a odpovědnosti a žijí často v životních a pracovních podmínkách nedůstojných člověka“ (GetS 63).*

Ve druhé části pastorální konstituce jsou důležité výpovědi o důstojnosti manželství a rodiny, o kultuře, o hospodářsko-společenském a politickém životě a v neposlední řadě o míru. Koncil vybízí k ustanovení uznávané mezinárodní autority, která bude mít moc jakoukoli válku zakázat a přispět tak k zajištění celosvětové bezpečnosti. Především křesťané mají ochotně spolupracovat na budování mezinárodního řádu a pomoci tak ostatním národům, které žijí v bídě a trpí nemocemi.

---

³¹ Bahounek, J., Sociální učení církve, Brno, 1991, s.57, ISBN 80-85247-14-3

³² Martinek, C., Cesta k solidaritě, Svitavy, 1998, s.84, ISBN 80-86036-07-3

Můžeme říci, že sociální nauka v duchu konstituce *Gaudium et spes* byla ve své době povzbuzením v krizi moderního světa

Otevření dialogu s dnešním světem a modernizující rozmach církve, k nimž dal podnět II. vatikánský koncil, byly velkou většinou katolíků na celém světě přijaty velmi kladně. Vedly k obnově teologie, zvěstování, liturgie i k intenzivnímu ekumenickému dialogu. Ovšem nedošlo ke strukturální modernizaci církve, přestože k tomu dal koncil jednoznačný podnět. Očekávalo se zlepšení vztahu mezi všeobecnou církví a církvemi místními. A tak po očekávaných nadějích dochází k určitému vystřízlivění.

V této době byl hlavou církve Pavel VI. (období pontifikátu 1963 – 1978), který je považován za jednoho z nejmodernějších papežů 20. století. Mnoho věřících si zneprátlil svým postojem k sexualitě, neboť se jednoznačně postavil proti potratům. Jeho hlavním úkolem však bylo pokračovat ve 2. vatikánském koncilu a pokusit se o obnovu církve. Ale nezapomněl ani na „tento svět“. V encyklice *Populorum progressio* (Rozvoj národů, 1967) prohlásil, že mír na světě není možný, přetrvává-li rozdělení na chudé a bohaté. Ve výjimečném případě připouští i revoluci, a to: *„v případě zřejmé a dlouhé tyranie, která závažně porušuje lidská práva a poškozujíc obecné blaho země“*. Na druhé straně však revoluce rodí zase jen nové nespravedlnosti, vedou k novému porušování rovnováhy a podněcují lidi k novým rozvrátům. *Nesmíme bojovat proti existujícímu zlu ještě větší pohromou“* (PP 31).

Zvláštností encykliky *Populorum progressio*, kterou se odlišuje od ostatních velkých sociálních encyklik je to, že nemá vyloženě poučný charakter, ale usiluje o konkrétní prakticko-politický cíl. Je první encyklikou, která se plně věnuje tématu mezinárodního rozvoje. Papež v ní výslovně kritizuje podstatu kapitalismu jako touhu po zisku a neomezené právo na soukromé vlastnictví. Vyvrací názory, že zisk je hlavní hybnou silou hospodářství a soutěž je nejvyšším zákonem ekonomiky. Pokud někomu přebývá, měl by se rozdělit s druhými, kterým scházejí věci potřebné k životu: *„posiluje nás naděje, že některé nebo téměř všechny multilaterální a mezinárodní organizace najdou prostřednictvím nutné reorganizace cesty, jak umožnit rozvojovým národům vyjít ze slepé uličky, v níž se ocitly, a jak jim pomoci najít prostředky, respektující jejich národní charakter, k uskutečnění sociálního a lidského rozvoje“* (PP 64). Na podporu řešení těchto vzrůstajících problémů založil Pavel VI. v roce

1967 papežskou komisí Iustitia et pax (Spravedlnost a mír), která má podporovat rozvoj chudých národů.³³

V porovnání s papežem Lvem XIII., který se soustředil na třídní rozdíly uvnitř společnosti, se Pavel VI. hlavně věnuje konfliktu mezi bohatými a chudými národy. Výstižně to vyjádřil významný teolog Karel Rahner³⁴: „*Osobně sice nekrademe, ale účastníme se kolektivní krádeže, protože struktury už jsou takové, že v hospodářsky vyspělých zemích žijeme na útraty chudých a stále víc se obohacujeme, zatímco miliony lidí v rozvojových zemích umírají hladem.*“³⁵

Při příležitosti osmdesátého výročí Rerum novarum, v roce 1971, vydal Pavel VI. otevřený apoštolský list Octogesima adveniens adresovaný kardinálu Maurici Royovi, předsedovi Rady pro laiky a komisí Iustitia et pax. I když se nejedná o encykliku, v každém případě je tento dopis závažným dokumentem sociálního učení. Ve svém listě Pavel VI. zdůrazňuje nespravedlnosti tohoto světa a nezapomíná ani na lidi postižené, staré a lidi vyřazené ze společnosti: „*Bylo už zkrátka dosaženo takového pokroku, aby se mohla vnést do lidských vztahů větší spravedlnost a větší účast na odpovědných funkcích. Ale v této rozsáhlé oblasti zbývá ještě mnoho vykonat. Proto je zapotřebí dále usilovně uvažovat, hledat a zkoušet. Jinak bychom zůstali pozadu za oprávněnými nároky pracujících, nároky, které nabývají na závažnosti tou měrou, jakou se rozvíjí jejich vzdělání, vědomí jejich důstojnosti a síla jejich organizací. Zaslepené sobectví a vládychtivost jsou pro člověka stálým pokušením. Proto je nutné čím dál tím jasnější rozlišování, abychom dovedli postihnout vznikající nespravedlivé situace hned u kořene a zavádět postupně právní řád, který bude odstraňovat stále více nedostatků. Opravdu, zaměříme-li se na změny vyvolané industrializací, které vyžadují rychlé a neustálé přizpůsobování, snadno rozeznáme, že poškozených přibývá, a chtějí-li se ozvat, platí jejich hlas stále méně. K těmto novým "chudým" – lidem tělesně postiženým a se sníženou schopností zapojit se do společnosti, starým a z různých důvodů na okraji společenského života – obrací církev svou pozornost. Chce je vyhledávat, chce jim pomáhat, bránit jejich místo*

³³ Martinek, C., Cesta k solidaritě, Svitavy, 1998, s.91, ISBN 80-86036-07-3

³⁴ Karl Rahner (1904-1984) byl německý katolický kněz, jezuita a teolog, jeden z nejvýznamnějších teologů 20. století. Stal se jedním z nejvlivnějších teologů Druhého vatikánského koncilu (Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 342, ISBN 80-7182-064-4)

³⁵ Martinek, C., Cesta k solidaritě, Svitavy, 1998, s.91, ISBN 80-86036-07-3

a jejich důstojnost v lidském společenství, které se nelítostným soutěžením a touhou po úspěchu jakoby úplně odlidštilo“ (QA 15).

Nelze opomenout, že Pavel VI. byl prvním papežem ve 20. století, který se setkal s vrcholnými představiteli východních ortodoxních náboženství. Byl to krok k prolomení komunikační bariéry mezi katolickou a pravoslavnou církví. Během svého pontifikátu navštívil šest kontinentů.

Do čtvrté etapy spadá sociální učení Jana Pavla II., které k nám promlouvá prostřednictvím jeho encyklik. Příznačný je papežův důraz na lidská práva, na člověka jako svobodnou bytost: *„dnešní sociální učení se zaměřuje zvláště na člověka, který je vázán složitým předivem vztahů moderní společnosti. Společenské vědy a filozofie slouží k výkladu ústředního postavení člověka ve společnosti; díky nim je člověk schopen lépe chápat sebe sama jako sociální bytost. Avšak pouze víra mu plně odhaluje jeho pravou identitu. Z této identity vychází sociální učení církve. Jeho cílem je za přispění věd a filozofie pomáhat člověku na jeho cestě ke spáse“ (CA 54).* Podrobněji se budu učením Jana Pavla II. zabývat v následující kapitole.

3. Priority sociálního učení církve od roku 1978

3.1 Jan Pavel II (období pontifikátu 1978-2005)

Rok 1978 se zapsal do historie římskokatolické církve tím, že poprvé za téměř jejího dvoutisíciletého trvání byl zvolen na papežský stolec Slovan – polský kardinál Karol Wojtyła, který přijal jméno Jan Pavel II.. Byl prvním neitalským papežem od roku 1523 a také prvním slovanským papežem vůbec.

*„Slavnostní inaugurace papeže Jana Pavla II., dvě stě šedesátého čtvrtého římského biskupa, v papežském úřadě začala 22. října 1978 tím, že papež klečel v motlitbách u hrobky apoštola pod klenbou svatopetrské baziliky.“*³⁶ To bezesporu vypovídá o jeho skromnosti, a také si byl velice dobře vědom velké zodpovědnosti, která byla naložena na jeho bedra. Od samého počátku ale dával Jan Pavel II. najevo, že není člověkem, který by se dal zmanipulovat. Měl jasnou vlastní představu o tom, jak by se věci měly dělat, neboť během své pastýřské praxe nasbíral řadu zkušeností. Nezajímal se ani o byrokratické intriky a jiné institucionální malichernosti, a tak mohl prostě ignorovat mnoho věcí, které popuzovaly jeho spolupracovníky.

Karol Wojtyła ztělesňoval nový pastýřský a evangelizačně asertivní styl vykonávání papežského úřadu. Ještě před svým uvedením do úřadu začal Jan Pavel II. předkládat slovy i činy mnoho z klíčových témat, která pak formovala po dvě dekády jeho papežství.³⁷

Jan Pavel II. bezesporu patřil k nejvýznamnějším činitelům globálního dění konce dvacátého a počátku dvacátého prvního století. Jako papež hrál významnou roli ve světové politice, je mu přisuzován podíl na zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě, jakož i na zlepšení vztahů katolické církve s judaismem a východními a anglikánskými církvemi. Je třeba však poznamenat, že se ve velké míře jedná o vliv nepřímý, který především spočívá v osobní autoritě papeže.³⁸

Navázal taktéž na učení svých předchůdců v oblasti sexuální morálky a ochrany lidského života. Ve svých katechezích³⁹, a také pak v encyklice *Evangelium*

³⁶ Weigel, G., *Svědék naděje*, Práh, 2000, s.264, ISBN 80-7252-114-4

³⁷ Weigel, G., *Svědék naděje*, Práh, 2000, s.270, ISBN 80-7252-114-4

³⁸ Fiala, P., Hanuš, J., Vybíral, J., *Katolická sociální nauka a současná věda*. Praha: Vyšehrad 2004, s.143, ISBN 80-7021-513-5

³⁹ *Katecheze – stručné vyložení věrouky v otázkách a odpovědích, vyučování náboženství*. (Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1995, s.381)

vitae (Radostná zvěst života, 1995), jednoznačně potvrdil tradiční církevní stanovisko morální nepřipustnosti interrupce, antikoncepce a euthanasie, kteréžto učení prohlásil zároveň za neměnné a neomylné.

Ve své činnosti v oblasti sociálního učení navazuje na své předchůdce Lva XIII, Pia XI., především však na Jana XXIII. a Pavla VI.. Důsledně dbá o to, aby jeho encykliky a ostatní církevní dokumenty vycházely z respektování sociálních změn ve společnosti, aby se opíraly o zkušenosti a výsledky nejnovějšího vědeckého poznání i o dialog s odborníky. Dá se říci, že ze všech papežů, kteří se zabývali sociálními problémy, je jeho přínos k rozvoji sociální nauky církve nejvýraznější. Jádrem jeho nauky v sociální oblasti je náboženská svoboda. Praxí potvrzená životní zkušenost ukazuje, že věřící člověk se dokáže mnohem lépe vypořádat s nástrahami totalitních režimů.

Mezi nejvýznamnější encykliky papeže Jana Pavla II. v oblasti sociální patří *Laborem exercens* (O lidské práci, 1981), *Sollicitudo rei socialis* (O sociální péči církve, 1987) a *Centesimus annus* (Stý rok, 1991), které výrazně napomohly k rozvoji sociální nauky církve. Z obsahu těchto encyklik můžeme vyčíst několik společných znaků, které jsou pro ně charakteristické. Jsou to především práce, solidarita a osobní důstojnost člověka.⁴⁰ Nutno ještě zdůraznit, že jeho sociální encykliky se od předchozích vyznačují promyšlenější, důslednější a souvislejší biblickou argumentací. Při vydávání svých encyklik musel papež Jan Pavel II. vzít v úvahu především skutečnost, že situace ve společnosti se oproti konci 19. století výrazně změnila.

Devadesát let po vydání *Rerum novarum* papeže Lva XIII. vydává Jan Pavel II. svou první encykliku nazvanou *Laborem exercens*. Jak již sám název naznačuje, zabývá se v ní významem práce při řešení sociální otázky, ukazuje rozdíl mezi prací z hlediska subjektu a prací z hlediska objektu, podrobuje kritice zjednodušující materialistický a ekonomický pohled na lidskou práci, zvýrazňuje důstojnost práce a její důležitost pro seberealizaci dělníka, pro život rodiny a společnosti. Zcela výsostné postavení práce zdůrazňuje papež již v předmluvě k této encyklice, kde

---

⁴⁰ Fiala, P., Hanuš, J., Vybíral, J., *Katolická sociální nauka a současná věda*. Praha: Vyšehrad 2004, s.144, ISBN 80-7021-513-5

se praví, že v „sociální nauce církve se všechno točí kolem práce, ona je jejím ústředním bodem, osou i klíčem“ (LE předmluva).

Z hlediska křesťanského chápe práci jako spoluúčast na Stvořitelově díle a namáhavou práci jako podíl na Kristově kříži. Pozitivně také hodnotí existenci odborů a zabývá se též konfliktem mezi prací a kapitálem a také otázkou soukromého vlastnictví. Pozornost dále věnuje právům pracujících, otázce nezaměstnanosti, problematice mzdové a sociálních příspěvků.

Za novou, zcela zásadní myšlenku lze v encyklice Laborem exercens považovat papežův názor na přehodnocení celkového pojetí lidské práce. Výsledek tohoto přehodnocení by se měl projevit jednak v rovnoměrnějším rozdělování důchodů a bohatství a jednak v rozumném rozdělování samotné práce, aby tak byla možnost poskytnout zaměstnání všem lidem. Papež se dále obrací ke společnosti s požadavkem umírněnosti ve spotřebě, aby se tak projevila solidarita s chudými a potřebnými a také ochota přinášet i oběti nezbytné při překonávání společenských rozdílů.

V závěru papež ještě jednou vysvětluje, oč mu v této encyklice jde: „*práci na zemi se má rozmnožovat nejen ovoce našeho přičinění, ale i lidská důstojnost, bratrské společenství a svoboda. Každý křesťan, který slyší slovo živého Boha a spojuje práci s modlitbou, ať ví, jaké místo zaujímá tato jeho práce nejen v pozemském pokroku, ale i ve vzrůstu Božího království, do kterého jsme všichni povoláni mocí Ducha svatého a slovem evangelia*“ (LE 27).

Starostí o věci sociální výstižně nazval papež Jan Pavel II. svou druhou sociální encykliku Solitudo rei socialis vydanou v roce 1987. Zaměřuje se v ní především na problémy hospodářského a sociálního rozvoje. Smyslem této encykliky, která vyšla dvacet let po encyklice Populorum progressio, je jednak ukázat, v čem byl význam tohoto dokumentu papeže Pavla VI., co přinesl nového a jednak ho rozvinout a aktualizovat. Její přínos spatřuje především v tom, že nebyla určena jenom církvi, ale měla oslovit i širokou veřejnost. I když se, jak se na první pohled zdá, zabývala čistě otázkou hospodářského a sociálního rozvoje, její rozsah a dosah byl mnohem širší, dalo by se říci až celosvětový. Ukázala totiž na těsnou spojitost sociální otázky a vztahu mezi hospodářským rozvojem a úsilím o mír. V této souvislosti Jan Pavel II. nezastírá svoji lítost nad tím, že přes veškerou snahu a dobrou vůli, s níž se Pavel VI. obracel ke svědomí národů, nebyl vyslyšen a pochopen. Situace ve světě se navíc zhoršila, podstatně se zvětšily rozdíly mezi bohatstvím a chudobou. Nemalý podíl

na této situaci měly i rozpory dvou protichůdných bloků – západního liberálního kapitalismu a východního marxistického kolektivismu. V encyklice svatý Otec uvádí, že: „*mezinárodní vztahy přitom nemohly nepocítit účinky této logiky bloků a jim odpovídajících sfér vlivu. Soupeření mezi dvěma bloky, které se vynořilo s koncem druhé světové války, ovládlo ovzduší celých příštích čtyřiceti let. Bud' mělo ráz studené války, nebo válek uměle vyvolaných: zneužívalo se místních konfliktů anebo byli lidé udržováni v nejistotě a neklidu hrozbou otevřené a totální války*“ (SRS 20). V obavě jednoho před druhým se tyto bloky hospodářsky vyčerpávaly nesmyslným zbrojením a v důsledku toho pak nemohly účinněji přispět k rozvoji tzv. třetího světa.

Papež v encyklice ukazuje, jaký by měl být zdravý rozvoj lidstva. Rozdíl mezi zdravým rozvojem a tzv. neomezeným pokrokem spatřuje především v tom, že skutečný opravdový rozvoj se nemůže omezovat jen na stále rostoucí výrobu hmotných statků a služeb, na věci, které člověk vlastní. Skutečný opravdový rozvoj má přispívat k naplnění člověka bytí. „*Nejen mít, ale být*“ (SRS 28), v tom spočívá pravá podstata a mravní charakter zdravého rozvoje lidstva.

V encyklice je také zdůrazněno, že sociální učení církve není a ani nemůže být žádnou třetí cestou mezi liberálním kapitalismem a marxistickým kolektivismem, že nemůže být ideologií, ale jen a jen součástí morální teologie. Úkolem sociální nauky církve je analyzovat, zda společenská a sociální situace světa není v rozporu s evangeliem a má usměrňovat nejenom věřící, ale i všechny lidi dobré vůle k obětavé práci pro skutečné blaho člověka i všeho lidstva (SRS 41).

Velkou pozornost věnuje encyklika *Sollicitudo rei socialis* problematice rozvojových zemí. Rozebírá příčiny jejich neustále rostoucího zaostávání za vyspělými zeměmi (velká bída, negramotnost, značná nezaměstnanost, různé formy útlaku a vykořisťování, mezinárodní zadlužování, terorismus apod.). Uvedla jsem již, že na těchto problémech má svůj nezanedbatelný podíl rozdělení světa na dva protichůdné systémy: „*rozdělení světa je přímou překážkou v úsilí o opravdovou změnu podmínek zaostalosti v rozvojových zemích*“ (SRS 22). Jan Pavel II. v této souvislosti kladně hodnotí i úsilí mezinárodních organizací a zvláště Organizace spojených národů o zlepšení těchto poměrů. Vedle prosazování lidských práv, solidarity s těmito zeměmi, je to především snaha o upevnění míru ve světě. Encyklika ukazuje i kriteria nezbytná pro dosažení opravdového lidského rozvoje s přihlédnutím k osobnosti člověka, jeho národní a kulturní svébytnosti a přírody, která ho obklopuje.

Podnětem k vydání třetí a svým obsahem velmi závažné sociální encykliky papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* v květnu 1991, bylo sté výročí encykliky *Rerum novarum*. *Centesimus annus* je svým způsobem jakousi rekapitulací sociálního učení církve za uplynulé století. Jan Pavel II. se nejdříve zabývá zhodnocením významu encykliky Lva XIII. a vyzývá nás, abychom tuto encykliku znovu četli a objevili tak bohatství základních principů sociálního učení.⁴¹ Zvýrazňuje aktuálnost jeho postulátů, jako jsou důstojnost práce, právo na soukromé vlastnictví, právo na sdružování. Současně však kritizuje socialismus a liberalismus. V nové situaci, která nastala po pádu socialistické soustavy, upozorňuje na nebezpečí recidivy některých nežádoucích jevů soukromého vlastnictví a tržní ekonomiky. Doslova píše: „*Existují však nesčetné lidské potřeby, které nelze pojímat tržně*“ (CA 34), „*Nástupci Lva XIII. převzali tuto dvojí výpověď: nutnost a tím i přípustnost soukromého vlastnictví a zároveň hranice, jimiž je omezováno*“ (CA 30). Vidí i oprávněnou funkci zisku jako indikátoru prosperity podniku „*zisk je regulátorem podniku, ne však jediným. Pojí se k němu i jiné morální a lidské faktory...*“ (CA 35). Dále odsuzuje korupci, ukazuje také na nebezpečí plynoucí z monopolů, kritizuje konzumní společnost.

K nejvýznamnějším pasážím encykliky patří článek 42, v němž definuje kapitalismus, který církev akceptuje. Je to „*hospodářský systém, který uznává základní a kladnou úlohu podniku a trhu, soukromého vlastnictví a z něho plynoucí odpovědnosti za výrobní prostředky a úlohu svobodných tvůrčích sil člověka v oblasti hospodářství*“ (CA 42). Současně také vymezuje chápání kapitalismu, který církev odmítá. Je to „*systém, v němž není hospodářská svoboda vázána pevným právním řádem, který ji dává do služeb plné lidské svobody, a který ji považuje za zvláštní dimenzi této svobody s jejím etickým a náboženským těžištěm*“ (CA 42).

Papež vysoce hodnotí principy právního státu, úlohu parlamentní demokracie, občanské společnosti a kultury pro zdravé fungování státu. „*Hospodářství, zvláště pak tržní hospodářství, se nemůže odehrávat v institucionálním, právním a politickém vakuu... Nedostatek jistoty provázený korupcí státních úředníků a šířením nečistých zdrojů obohacování a snadného zisku dosaženého protiprávní nebo čistě spekulativní cestou, je jednou z hlavních překážek rozvoje a řádného stavu hospodářství*“ (CA 48).

---

⁴¹ Martinek, C., *Cesta k solidaritě*, Svitavy, 1998, s.108, ISBN 80-86036-07-3

Encyklika zaznamenává i značné změny ve struktuře hospodářství. Jestliže dříve byla především důležitou formou kapitálu půda a později celkový souhrn výrobních prostředků, je v současné době stále více rozhodujícím faktorem člověk, neboli jeho myšlení, která se projevuje ve formě vědeckého poznání, jeho schopnost organizovat práci v solidaritě a rozpoznávat a uspokojovat potřeby jiných lidí. Jan Pavel II. nastiňuje i principy takového ekonomického řádu, který by měl být nejenom spravedlivý a solidární, ale musí také respektovat životní a sociální prostředí člověka. Sociální tržní hospodářství lze tedy označit za konkrétní angažovanost v zájmu chudých.⁴²

Ve všech svých encyklikách vystupuje papež jako důsledný obhájce přirozených lidských práv. Vyzývá k odstranění velké chudoby, k respektování svobody svědomí a vyznání, požaduje solidaritu bohatých zemí světa se zeměmi chudými. Reaguje na všechny závažné sociální, hospodářské a politické problémy světa. Jeho sociální encykliky výrazně přispěly k velkému rozvoji sociální nauky církve a k jejímu zvědečtění.

Jan Pavel II. zasáhl do života většiny lidí, věřící ho milovali, nevěřící uznávali. Byl to člověk velice laskavý, dobrosrdečný, ale také vzdělaný a bez předsudků. Během svého života cestoval nejen po Evropě, ale zavítal i do Ameriky, Asie a Afriky. Navštívil také většinu farností. Žádný jiný papež nevyšel vstříc tolika jednotlivcům, kteří se účastnili jeho generálních audiencí.

Papež Jan Pavel II. zemřel 2. dubna 2005 ve věku nedožitých 85. narozenin. Svůj úřad zastával téměř 27 let.

---

⁴² Spieker, M., *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*, Česká křesťanská akademie, 1996, s.79, ISBN 80-85795-24-8

3.2 Benedikt XVI.

Po smrti Jana Pavla II. byl na papežský stolec zvolen dne 19.4.2005 kardinál Josef Ratzinger, který přijal papežské jméno Benedikt XVI.. Před svým zvolením zastával funkci prefekta Kongregace pro nauku víry⁴³. Za svůj nejdůležitější úkol považuje návrat k základním křesťanským hodnotám, zvláště proto, že nejen v Evropě, ale v mnoha rozvinutých zemích dochází k sekularizaci a zvláště k odmítání morálních pravd. To je podle něho ústřední problém 21. století.

Benedikt XVI. vydal doposud tři encykliky. První nazvaná *Deus caritas est* (Bůh je láska, 2006) pojednává o tématu křesťanské lásky. Druhá encyklika *Spe salve* (Spasení v naději, 2006) se zabývá ctností naděje, která je přístupná všem lidem, a jejím vztahem k vykoupení. Třetí, zatím poslední encyklika, *Caritas in veritas* (Láska v pravdě, 2009) je zaměřena zejména na otázky sociální, zabývá se základy a správným směřováním lidského vývoje a také hospodářskými otázkami. Hlavním tématem této encykliky jsou otázky rozvoje lidské společnosti, jejím pokrokem, který s sebou přináší i celou řadu palčivých problémů, které sužují celý svět. Jde o analytický globální pohled na současnou situaci ve světě. Benedikt XVI. navazuje na sociální encykliky svých předchůdců, zejména poselství Pavla VI., který se otázkou směřování lidstva podrobně zabýval již v encyklice *Populorum progresso* v roce 1967 a rovněž připomíná encykliku Jana Pavla II. *Sollicitudo rei socialis*. Pavel VI. označil tehdy otázku sociální za celosvětový problém, neboť si velmi dobře uvědomoval, k jakým neblahým problémům povede globalizující se ekonomika. Již tehdy upozorňoval na skutečnost, že takový technický a ekonomický pokrok, z něhož především v rozhodující míře bohatnou jednotlivci nebo úzké skupiny lidí, nemůže dobře sloužit všem lidem. Nejenže od té doby nebyla sociální otázka vyřešena, ale naopak došlo k prohloubení sociálních problémů a nerovností mezi lidmi i státy. Důsledkem tohoto stavu je i současná trvající krize.

Papež Benedikt XVI. se zaměřuje na tyto problémy, poukazuje na to, jak se prohloubily a jaké nebezpečí představují egoismus a materialismus nejenom pro svět práce, ale pro život celé společnosti.

---

⁴³ Filosofický slovník, Olomouc, 2002, s. 342, ISBN 80-7182-064-4

Papež přitom zdůrazňuje, že „*církev nemá možnost nabídnout technické řešení a nenárokují si ani zasahovat do politiky států. V každé době a při všech příležitostech má však plnit poslání pravdy ve prospěch společnosti, která by zodpovídala požadavkům člověka, jeho důstojnosti a jeho poslání*“ (CinV 9).

Velkou pozornost věnuje encyklika problémům rozvoje v chudých zemích, ve kterých přetrvává životní nejistota a stále více hrozí její ještě větší prohlubování. Je způsobena nedostatkem potravy, hlad má za následek obrovské množství umírajících. Odstranění hladu ve světě se stalo kategorickým požadavkem, aby se udržel mír a stabilita ve světě. Potravinový problém je třeba řešit v dlouhodobé perspektivě odstraňováním strukturálních příčin, které ho vyvolávají, jako jsou investice do zavlažovacích systémů, dopravy, organizace trhu, spravedlivé zemědělské reformy a jiné. Cesta solidarity vyspělých zemí s chudobnými zeměmi může představovat řešení globální krize. „*Podpora ekonomicky chudých zemí prostřednictvím plánů financování inspirovaných solidaritou, s cílem, aby tak ony samy mohly uspokojit požadavky po spotřebním zboží a rozvoji vlastních občanů, může vést nejen ke skutečnému ekonomickému růstu, ale i k podpoře výrobních kapacit bohatých zemí, kterým hrozí, že budou zasaženy krizí*“ (CinV 27). Pomoc chudým zemím musí v sobě rovněž zahrnovat vzdělání, svobodný přístup ke zdrojům, vstup na světové trhy, zákonnost a tam, kde tyto věci selhávají, musí nastoupit i dar. Všichni dobře víme, že z hlediska mravního poskytnutím daru získává vždy především ten, který dává.

Papež dále důrazně upozorňuje na to, že v souvislosti s rozvojem v současném období, se stále více objevuje problém globalizace. V tomto kontextu volá Benedikt XVI. po novém určení úlohy státu. Skutečnost, že dnešní stát, který je ve své působnosti omezen hranicemi, se často dostává do područí obrovských ekonomických subjektů, jejichž vliv je celosvětový. Odtud je potom jen krok k ovlivňování orgánů státní správy. Navíc volené politické orgány často vycházejí vstříc nátlaku ekonomických lobby, nedbají na pracovní právo zaměstnanců a potlačují vliv odborů. Korupce s tím spojená dosahuje značných rozměrů, občané přestávají věřit státním a voleným orgánům. Za pokrok nelze považovat ani řadu jevů, které jsou s globalizací spojeny, jako například přesuny výroby do zemí s levnou pracovní silou. Obyvatelům rozvojových zemí je za cenu velkého pracovního nasazení poskytována obživa, ale bohatnou zase podnikatelé a jejich akcionáři. Globalizaci, které chybí sociální

náboj, spravedlnost, snaha po důstojných pracovních podmínkách v chudých zemích, nelze považovat za pokrok.

Encyklika *Caritas in veritas* chápe globalizaci jako sociálně ekonomický proces: „*globalizace není apriori zlá ani dobrá. Bude tím, co z ní lidé učiní. Správně chápané a řízené procesy globalizace nabízí možnost velké redistribuce bohatství na celosvětové úrovni, co se v minulosti nikdy nepodařilo. Kdyby však byly špatně řízené, mohou naopak vést k růstu chudoby a nerovnosti a nakazit krizí celý svět. Je nutno korigovat disfunkce procesu globalizace, i ty důležité, které vedou k novému rozdělování mezi národy tak, aby přerozdělování bohatství neprobíhalo spolu s přerozdělováním chudoby nebo dokonce s jejím vyostřením*“ (CinV 39).

Zvláštní kapitola encykliky je věnována oblasti lidských práv. Je poukazováno na skutečnost, že v rozvinutých zemích máme nepřeberné množství práv, ale téměř žádné povinnosti. Vyhodnocování práv vyúsťuje do zanedbávání povinností a tím se značně oslabuje sociální kapitál společnosti tak, že je skutečný rozvoj a pokrok značně znemožňován. Povinnosti omezují práva, protože odkazují na antropologický a etický rámec, odkazují na úkoly, které stojí jak nad zájmy jednotlivce, tak i nad zájmy skupinovými. Je třeba si uvědomit, že práva předpokládají určitý rámec povinností, bez kterých by se změnily ve svévoli. Všeobecná solidarita by se v povinnostech měla také projevit.

Rozvoj společnosti je vázán k životnímu prostředí, kterému encyklika věnuje značnou pozornost. Imperativem současné doby je přírodu chránit. To vyzývá dnešní společnost, aby vážně přehodnotila svůj životní styl, který v mnoha částech světa směřuje ke konzumní společnosti, vyčerpávání přírodních zdrojů, a to bez ohledu na škody, které z toho vyplývají. Zhoršování životního prostředí nejen škodí lidem, ale vyvolává nespokojenost v sociálních vztazích. Navíc bude výrazně ovlivňovat i život budoucích generací. I tento problém se silně dotýká chudých zemí, kde drancování přírodního bohatství vede k vykořisťování, ničení, konfliktům a úpadku. Proto je „*neodkladnou úlohou mezinárodního společenství najít institucionální cesty, jak zavést pořádek do využívání neobnovitelných přírodních zdrojů i za účasti chudých zemí, aby se budoucnost plánovala společně*“ (CinV 49). Jde o globální zodpovědnost i vůči budoucím generacím.

Závěr encykliky je věnován otázce „*spolupráce lidské rodiny*“. Vychází z úvahy, že jestliže rozvoj lidstva má vést k dobru pro všechny, pak je nezbytné

usilovat o spojení všech lidí a všech národů v jedno společenství lidské rodiny, které se utváří v solidaritě založené na základních hodnotách spravedlnosti a míru.

V čem spočívá význam encykliky *Caritas in veritate*? Tato encyklika má velmi úzkou návaznost na encykliku Pavla VI. *Populorum progressio*, kterou Benedikt XVI. považuje za výrazný mezník církevního učení, z něhož je nezbytné vycházet. Je zřejmé, že za čtyřicet let od jejího vydání výrazně vzrostla propojenost světa, v jehož vývoji se objevily nové problémy a vyvstaly další otázky, které vyžadují nová řešení a odpovědi. Hledání těchto odpovědí je dnes o to důležitější, neboť svět se dostal do závažné krize, které musí čelit. Osobitý důraz a přístup papeže Benedikta XVI. k otázce globální analýzy klíčových problémů lidské činnosti ve světle principů lásky a pravdy, je jistě podnětný a inspirující. Proto by tyto myšlenky měly oslovit co nejvíce zodpovědných lidí a posloužit k úvahám, zvláště politikům, při řešení ožehavých záležitostí rozvoje lidského společenství.

Stručný přehled sociálního učení římskokatolické církve od Lva XIII. po Benedikta XVI. sice umožňuje získat základní informace o stěžejních otázkách, k nimž se v průběhu 100 let církev opětně vyslovovala, žádnou z nich však neprobírám hlouběji. Proto se v následující kapitole soustředím na jednu, která je pro pochopení evoluce sociálního učení římskokatolické církve stěžejní. Mám zde na mysli otázku lidské práce.

4. Problematika práce

4.1 Problém práce jako klíč k sociální otázce

Při analýze všech sociálních encyklik výrazně vystupuje do popředí skutečnost, že největší pozornost je v nich věnována problematice práce, především pak jejímu významu pro život člověka, jeho rodiny a celé společnosti, jejím postupným proměnám v průběhu staletí, jejímu charakteru, smyslu a důstojnosti.

Papež Jan Pavel II. dokonce lidské práci věnoval jednu ze svých tří sociálních encyklik. Jde o encykliku *Laborem exercens*, v níž zdůrazňuje, že *„lidská práce je klíč, pravděpodobně nejdůležitější k celé sociální otázce, snažíme-li se vidět ji opravdu pod zorným úhlem dobra člověka. A jestliže vyřešení – nebo přesněji řečeno postupné řešení – sociální otázky, na kterou narážíme stále a která je čím dál složitější, máme hledat s úmyslem činit lidský život lidštějším, pak právě onen klíč – lidská práce – nabývá zásadního a rozhodujícího významu“* (LE 3).

Jak naznačuje její název, encyklika *Laborem exercens* klade důraz na analýzu lidské práce, na její rámcové podmínky a cíle. Práci pojímá jednak jako téma pracujícího člověka v jeho individualitě, dále také jako společenskou a politickou otázku.⁴⁴

Již v úvodu encykliky je uvedeno, že svou prací si má člověk vydělávat nejen na svůj každodenní chléb, ale jeho práce má také přispívat k neustálému rozvoji vědy a především k vzestupu kulturní a mravní úrovně společnosti. Pod slovem práce je pak chápána každá činnost, která je či musí být uznána za práci v celé různorodosti činností, jakých je člověk schopen a k jakým je uzpůsoben svou povahou a lidskou přirozeností a která přináší společnosti nějaký užitek. Cílevědomá práce je také jednou z rozhodujících odlišností *„člověka od ostatních tvorů, protože jejich činnosti spojené s udržováním života nelze nazvat prací“* (LE pozdrav).

Církevní nauka při výkladu práce vychází z toho, že člověk má schopnost ovládat ostatní stvoření díky daru rozumu, daného mu Bohem. Pomocí rozumu je také schopen působit na přírodu, chránit ji a přetvářet. Tím také naplňuje svůj úděl *„v potu*

---

⁴⁴ Fiala, P., Hanuš, J., Vybíral, J., *Katolická sociální nauka a současná věda*. Praha: Vyšehrad 2004, s.125, ISBN 80-7021-513-5

*své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.*⁴⁵

Úkolem člověka je tedy pracovat a uskutečňovat dobro. Lidská práce je součástí přirozené lidské tvořivosti. I ta pochází od Boha. Práce tak slouží člověku jako prostředek pro jeho projevení a realizování se. V práci má člověk nalézat radost a své naplnění, ale je také důležitá pro jeho samotnou existenci. Jak uvádí papež Lev XIII. ve své první sociální encyklice: *„lidská práce v sobě nese dvojí charakter: předně že je osobní, poněvadž vynaložená síla a námaha je spojena s osobou a je plným vlastnictvím toho, jenž ji uvádí v činnost a jehož prospěchu má sloužit; dále že je nutná, protože člověk potřebuje plody práce, aby si uhájil život. Uhájit si život však je příkazem samé přirozenosti, a tu je nutno poslouchat nejvyšš pečlivě“* (RN 34).

Bible také zdůrazňuje, že práce je přímo povinností člověka. Ve druhém listu Tesalonickým se přímo praví: *„Kdo nechce pracovat, ať nejí.“*⁴⁶ V době, kdy řada lidí v Tesalonice pod různými tzv. duchovními důvody odmítá pracovat, píše apoštol Pavel své varování před zahálčivostí a zdůrazňuje, že kdo chce žít zbožně, má poctivě pracovat a vydělávat na své živobytí.⁴⁷

Práce tedy je správně chápána jako základní a stále aktuální součást lidského bytí. Křesťanská církev považuje za svou povinnost vyslovovat se k práci z hlediska její lidské ceny. Z hlediska mravního řádu v ní spatřuje její vyšší duchovní smysl. Prostřednictvím práce se člověk přibližuje k Bohu. Velmi výstižně charakterizuje úlohu práce v životě člověka následující citace: *„Práci je třeba ctít, protože je zdrojem bohatství, nebo alespoň činí podmínky života důstojnými a obecně je účinným nástrojem proti bídě, člověk však nesmí podlehnout pokušení klanět se jí, protože v práci není možno nalézt poslední a definitivní smysl života.“*⁴⁸

Katolické autority chápou práci jako cílevědomou lidskou činnost, kterou člověk na jedné straně pomocí pracovních prostředků působí na přírodu a přizpůsobuje ji svým potřebám. Na druhé straně pomocí práce rozvíjí sám sebe a zdokonaluje se v této činnosti. Práce má tedy dvojí rozměr – objektivní a subjektivní (LE 5,6).

⁴⁵ Bible, český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 1996, Kniha Genesis 3,19

⁴⁶ Bible, Nový zákon, 3,10

⁴⁷ Bible, Nový zákon, 3,10

⁴⁸ Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s.176, ISBN 978-80-7195-014-1

Při práci v objektivním smyslu jde především o souhrn aktivit, zdrojů, prostředků a technologií, které člověk používá při výrobě a jejíž výsledek se projeví ve statcích a službách vytvořených prací. Subjektivní dimenze tkví v seberealizaci člověka. V subjektivním smyslu je tak práce činností člověka, jenž je schopen provádět rozličné úkony a postupy, které patří k pracovnímu procesu a které odpovídají jeho osobnímu povolání.⁴⁹

Práce v objektivním smyslu je velmi proměnlivou složkou lidské aktivity, která se vlastně neustále mění v závislosti na vývoji a proměnách technických, kulturních a společenských podmínek. Oproti tomu v chápání práce v subjektivním smyslu spočívá její stabilní složka. Tato složka nezávisí na tom, co člověk vytváří, ani na druhu jeho aktivity, ale jenom a výlučně na jeho důstojnosti jako lidské bytosti. Takovéto rozlišení je především důležité pro pochopení toho, co je určujícím základem hodnoty a důstojnosti práce, ale také vzhledem k problematice organizace ekonomických a sociálních systémů, tak aby tyto odpovídaly lidským právům. Subjektivní rozměr práce musí být vždy nadřazen objektivnímu, protože se týká člověka, jenž svou činností dodává práci vyšší kvalitu i hodnotu.⁵⁰

Práce má bezesporu rozhodující význam pro život člověka. Vždy je spojena s určitým výdejem energie, ať již fyzické nebo duševní. Souvisí tedy s námahou, kterou podstupují všichni – rolníci, horníci, řemeslníci, námezdní dělníci stejně jako úředníci, manažeři, politici, studenti, profesori i hospodyně v domácnosti. Postupem doby lze námahu vynakládanou při práci redukovat a umenšovat prostřednictvím různých zlepšování, vynálezů, rozvojem vědy a techniky, ale nelze ji úplně zrušit. V současné době prochází práce novým, bouřlivým vývojem. Výrazný vliv má na ni především automatizace, sdělovací technika, počítače, ale i stoupající náklady na energii, suroviny, vodu, včetně snahy o zachování životního prostředí. To vše má pochopitelně velký vliv na stávající strukturu výroby i celého hospodářství a nutně vyžaduje jejich nové uspořádání. Všechno to se odráží i na změnách v dělbě práce, v profesním zaměření a kvalifikaci lidí. Tento vývoj sebou nese i řadu stinných stránek. Dochází totiž k dočasné nezaměstnanosti, ke snižování dosaženého hmotného blahobytu a k pomalejšímu růstu velké většiny zemí.

---

⁴⁹ Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s.182, ISBN 978-80-7195-014-1

⁵⁰ Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s.182, ISBN 978-80-7195-014-1

Ve svém subjektivním rozměru má být práce právně chráněna státem (pracovním i ústavním právem). Z toho je zřejmé, že jak stát, tak také podniky i odbory nemohou pohlížet na práci jen jako na čistě výdělečnou činnost, ale mají v ní vidět i konstitutivní podmínku rozvoje osobního. Nezaměstnanost tedy v žádném případě neznamená jen ztrátu výdělku, ten konec konců lze alespoň zčásti vyrovnat dávkami sociálního pojištění, či příspěvkem v nezaměstnanosti, ale jde především o omezení osobního rozvoje.

Práce nás také spojuje s ostatními lidmi, činí nás společenskými. Encyklika *Laborem exercens* považuje práci za „zvláštní známku člověka a lidství“ (*LE pozdrav*). V tom především spočívá její vnitřní sociální rozměr. Práce každého člověka totiž navazuje na práci jiných lidí a prolíná se s ní. V důsledku společenské dělby práce jsme vlastně všichni propojeni navzájem. Práci nelze správně hodnotit, aniž bychom nebrali na zřetel i její společenskou povahu. A právě o ní hovoří papež Pius XI. ve své encyklice *Quadragesimo anno*: „*Při vlastnictví se musí brát v úvahu dvojí stránka: osobní neboli individuální, ale též sociální. Je jasné, že totéž platí o práci, zvláště o té, která je pronajímána jinému. Neboť kdyby neexistoval opravdu sociální organismus, kdyby sociální a právní řád nechránil vykonávání práce, kdyby různé živnosti, které na sobě navzájem závisely, nebyly mezi sebou ve shodě a nedoplňovaly se, kdyby - a to je ještě důležitější - se nesdružovaly rozum, majetek a práce a netvořily jakousi jednotu, pak by lidské přičinění nemohlo nést ovoce. Lidská práce nemůže být spravedlivě oceněna a přiměřeně odměněna, nebere-li se v úvahu její společenská a individuální povaha“* (*QA 69*).

Různá povolání a zaměstnání na sobě vzájemně závisí a doplňují se. Jde tak o jednotu ve velké rozmanitosti práce. Trh pak realizuje vzájemnou výměnu výsledků a plodů jednotlivých prací a tím je opět propojuje. To znamená, že práce je pro člověka také povinnost, a to nejen pro zachování sebe samého, ale představuje i morální závazek ke svým bližním a také společnosti, do níž přísluší, ke svému národu. Práci navazujeme na dědictví předchozích pokolení a současně se stáváme tvůrci budoucnosti dalších lidí, kteří přijdou na svět po nás. Pro pracujícího člověka má práce doslova existenciální význam. Nejde zdaleka o výdělek, který slouží jako nezbytný prostředek pro uspokojování jeho životních potřeb. Odměňování za práci formou mzdy nebo platu je zapotřebí k zabezpečení života celé jeho rodiny, a to jak k její obživě, tak

také musí zajistit i celou řadu dalších výdajů spojených s výchovou a vzděláním dětí, s dovolenou, bydlením, s různými zájmy apod..

Papež Jan XXIII. ve své encyklice *Mater et Magistra* zvolil jako měřítko pro odměnu za práci spravedlnost a slušnost: „*považujeme za svou povinnost znovu důrazně upozornit, že jako výška mzdy jakožto odměny za práci nesmí být ponechána pouze zákonitostí volné soutěže, tak nemůže ani být diktována hospodářsky silnějšími jedinci. Musí se naopak bezpodmínečně řídit zásadami spravedlnosti a slušnosti. To znamená, že dělník musí dostat mzdu, aby mohl vést život důstojný člověka a slušně se postarat o svoji rodinu. Při vyměřování spravedlivé mzdy je dále třeba nejprve brát ohled na produktivní výkon, pak na stav podniku, kde pracuje, a dále na potřeby hospodářského rozvoje jednotlivých států, zvláště na plnou zaměstnanost, nakonec na potřeby rozvoje světového hospodářství, to znamená vzájemného prolínání mnoha národních ekonomik, různorodých z hlediska struktur a velikostí*“ (*MetM 71*). Výdělek ale také slouží k seberealizaci pracujícího. Každý člověk chce být prospěšný, něco vytvářet, pomáhat jiným a uplatňovat tak své schopnosti. A v neposlední řadě práce člověku zprostředkovává sociální kontakty. Neméně důležité pak je i to, že prostřednictvím výdělečné činnosti dochází i k určitému uznání.⁵¹

Společnost, ve které je právo na práci zlehčováno nebo systematicky popíráno a v níž politická a ekonomická opatření neumožňují dosažení uspokojivé úrovně zaměstnanosti „*nemůže dosáhnout ani svého mravního oprávnění ani sociální míru*“ (*CA 43*). Je zřejmé, že kromě státu připadá důležitá role a velká odpovědnost i zaměstnavatelům přímým, ale i nepřímým (*LE 16*), tedy takovým subjektům, osobám nebo institucím různého druhu, které mohou na národní a nadnárodní úrovni ovlivňovat pracovní a hospodářskou politiku.

Udržení zaměstnanosti je rozhodující otázkou pro klidný vývoj státu, pro spokojenost občanů a především pro předcházení značným sociálním problémům. V této souvislosti byla v encyklice Jana Pavla II. *Centesimus annus* vyslovena velmi závažná myšlenka: „*práce je statkem všech a musí být k dispozici všem, kdo jsou*

---

⁵¹ Fiala, P., Hanuš, J., Vybíral, J., *Katolická sociální nauka a současná věda*. Praha: Vyšehrad 2004, s.127, ISBN 80-7021-513-5

schopni práce. Plná zaměstnanost je proto povinným cílem pro každý ekonomický systém, který se zaměřuje ke spravedlnosti a společnému dobru“ (CA 43).

V dnešní době velké propojenosti národních ekonomik, kdy ekonomické a finanční vztahy, včetně trhu pracovních příležitostí dosahují velmi rychle celoplanetárních rozměrů, je nezbytné usilovat o mezinárodní spolupráci států v otázce práva na práci, prostřednictvím jednání, dohod a společných plánů. Na řešení tohoto problému přímo závisí budoucnost sociální spravedlnosti a míru.

S rostoucím postupem globalizace musí také výraznější úlohu sehrát i mezinárodní společenství v usměrňování právních norem, týkajících se celé oblasti ekonomiky, včetně pracovního práva, ale také financování a obchodu. O jisté formě globalizace hovořil již v roce 1967 papež Pavel IV. ve své encyklice *Populorum progressio*: „každý člověk je však také členem společnosti, a tím také částí celého lidstva. Ne pouze ten či onen člověk, ale všichni lidé jsou povoláni k práci na plném rozvoji lidského společenství. Všechny civilizace vznikají, rozvíjejí se a zanikají. Avšak jako mořský příboj se vzdouvá a postupuje na písčitém břehu dál a dál, tak též lidstvo kráčí vpřed na cestě svých dějin. My, kteří jsme nastoupili jako dědici po minulých generacích, máme užitek z práce svých současníků, máme závazky vůči všem lidem vůbec. Proto nemůžeme být lhostejní k těm, kdo přijdou po nás a rozšíří kruh lidské rodiny. Všeobecná solidarita je tedy skutečností a přináší nám nejen dobrodiní, ale také povinnosti“ (PP 17).

Ekonomickým a sociálních nerovnostem ve světě práce, jak zdůrazňoval Jan Pavel II., je nutno čelit obnovou spravedlivé stupnice hodnot, kde na prvním místě musí být důstojnost pracující osoby. Papež při svém pozdravu po mši svaté, která se konala dne 1.5.2000 u příležitosti „Jubilea dělníků“, pronesl: „Nové skutečnosti, které se velmi silně projevují v oblasti výrobního procesu, jako je globalizace financí, hospodářství, obchodu a práce, nesmějí nikdy poškozovat důstojnost a ústřední postavení lidské osoby ani demokracii a svobodu národů. Solidarita, účast a možnost ovlivňovat tyto velké proměny představují ne-li řešení, pak jistě nezbytnou etickou záruku toho, že se osoby a národy stanou nikoli nástroji, nýbrž protagonisty své vlastní budoucnosti. To všechno lze realizovat. A protože je to možné, stává se to povinností.“⁵²

---

⁵² Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s.209, ISBN 978-80-7195-014-1

5. Sociální učení církve v programech KDU-ČSL

5.1 Kritický rozbor materiálů KDU-ČSL

Již samotné počátky vzniku křesťanských stran byly v devadesátých letech 19. století do značné míry ovlivněny encyklikou papeže Lva XIII. *Rerum novarum*. Papež v této encyklice upozorňuje především na skutečnost, že s rozvojem průmyslové revoluce a na základě vlastnictví výrobních prostředků dochází ve společnosti na jedné straně ke koncentraci obrovského bohatství a na straně druhé k růstu vykořisťování dělnické třídy. Zdůrazňuje naléhavost řešit dělnickou otázku i za pomoci státu ve smyslu právním a sociálním. (RN 1, 25)

V reakci na tuto první sociální encykliku vznikaly, nejen v našich zemích, křesťansko-konzervativní a křesťansko-sociální strany. Jejich prvořadým úkolem bylo bránit dělníky před jejich zhoršujícím se postavením v prudce probíhající průmyslové revoluci a rovněž postavit se proti útokům liberálů a socialistů na úlohu katolíků ve společnosti. V roce 1894 na sjezdu křesťansko-sociálních spolků z Čech, Moravy a Slezska v Litomyšli byl dán podnět ke vzniku zemských křesťansko-sociálních stran. První zemská organizace byla založena v roce 1896 v Čechách a druhá pak o tři roky později na Moravě. V lednu 1919 byly ustanoveny dvě zemské organizace Československé strany lidové v Praze a v Brně. V roce 1922 došlo k jejich sjednocení v jednotnou Československou stranu lidovou. Je však nutno vzít v úvahu, že tato jednota byla od samého počátku utvořena z několika různorodých proudů: křesťansko-sociálního, katolicko-národně konzervativního a konzervativně-lidového. Navíc pak tuto stranu silně ovlivňovaly i regionální rozdíly. Tato skutečnost se výrazně projevuje i v rozdílnosti vlivu, stavu členské základny a působení KDU-ČSL v Čechách a na Moravě až do současnosti.⁵³

Ve své práci budu vycházet z 6 volebních programů, které mám k dispozici (1992-2010). KDU-ČSL navíc vypracovala i 2 volební programy do Evropského parlamentu (2004 a 2009), které se ovšem podstatně neliší od programů do zastupitelských orgánů České republiky. Je skutečností, že ani v jediném z výše uvedených volebních programů není žádná zmínka o sociálním učení církve,

⁵³ <http://www.kdu.cz/> Oficiální stránky KDU-ČSL-dokumenty-historie

popřípadě o papežských encyklikách. I když při pozornějším studiu těchto volebních programů zjistíme, že v řadě případů církevní materiály zřejmě posloužily jako důležitý informační a motivační podklad při jejich zpracování. Na to, že v materiálech a volebních programech strany nejsou uvedeny ani citovány žádné církevní zdroje, má bezpochyby vliv především výrazná sekularizace české společnosti, která situaci KDU-ČSL velmi znesnadňuje. I když tato strana zdůrazňuje, že nemá vazbu na žádnou církev, v mysli většiny obyvatel našeho státu stále přetrvává názor, že strana je ovlivňována římskokatolickou církví. Je pravdou, že strana byla v minulosti s touto církví mnohem těsněji propojena, např. prostřednictvím svých výrazných představitelů jako byli monsignore ThDr. Jan Šrámek⁵⁴ a pozdější ministr zdravotnictví Josef Plojhar⁵⁵. Dle mého názoru má v dnešní době římskokatolická církev s KDU-ČSL pramálo společného. Tento závěr vyvozují z rozhovorů, které jsem v rámci konzultace mé diplomové práce, vedla s brněnským knězem Tomášem Bahounkem a s krajským jihomoravským tajemníkem KDU-ČSL Petrem Cajzlem.

První volební program KDU-ČSL, který mám k dispozici, byl zpracován v roce 1992 pod vedením předsedy Ing. Josefa Luxe, který je až do současnosti hodnocen jako nejvýraznější osobnost této strany po roce 1989. Na zpracování jednotlivých částí programu se osobně podíleli i další členové vedení strany (např. Baudyš, Kalousek, Lukeš, Bělehrádek, Kasal, Janeček). Program je uveden následovně: „*Předkládáme program, osvědčený v nejvyspělejších zemích: Sociálně tržní ekonomiku opírající se o mezilidskou solidaritu a zdůrazňující úctu ke každé osobě.*“⁵⁶ V tomto Luxově tvrzení nacházíme shodu s encyklikou *Centesimum annus*, ve které papež Jan Pavel II. nejenom kriticky poukazuje na nespravedlnosti v kapitalistickém hospodaření, ale především se zaměřuje na pozitivní elementy svobodného tržního hospodářství, kterými jsou sociálně odpovědné vlastnictví, soukromé podnikání založené na odborných znalostech a iniciativě, mravní odpovědnosti, zodpovědné práci založené na vědě, technice, dovednosti, opírající se o trh a výkonem podmíněný zisk. Všechny tyto elementy však musí spojovat obecné blaho. Jan Pavel II tedy oceňuje a respektuje takový „*hospodářský systém, který uznává základní a kladnou úlohu trhu, podniku,*

---

⁵⁴Monsignore ThDr. Jan Šrámek (11.srpna 1870 Grygov – 22.dubna 1956 Praha) byl český římskokatolický kněz a politik, zakladatel a dlouholetý předseda Československé strany lidové. V letech 1940-1945 byl předsedou Londýnské exilové vlády. Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999

⁵⁵Josef Plojhar (2.března 1902 České Budějovice – 5.listopadu 1981 Praha) byl římskokatolický kněz a politik, člen Československé strany lidové, v letech 1948-1968 ministr zdravotnictví. Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999

⁵⁶Průvodce politikou KDU-ČSL, volební program, vydáno v předvolební kampani 1992

soukromého vlastnictví a z něho plynoucí odpovědnosti za výrobní prostředky a úlohu svobodných tvůrčích sil člověka v oblasti hospodářství“ (CA42). Aby však trh správně fungoval, musí stát zajistit určité rámcové podmínky, protože trh sám o sobě je není schopen vytvořit. Mám na mysli zejména pravidla hospodářské soutěže a dozor nad jejich dodržováním. Správné fungování trhu také vyžaduje dobré mravní prostředí, kde panuje spravedlnost a poctivost. Mám za to, že papež Jan Pavel II. byl zřejmě v tomto směru inspirován nejen svými předchůdci a jejich pastoračními listy, ale i tzv. německým hospodářským zázrakem po druhé světové válce, na němž se výraznou měrou podílel i ministr hospodářství, později pak kancléř Spolkové republiky Německa, Ludwig Erhard⁵⁷ (CA předmluva).

Mimořádný důraz je v tomto programu kladen na rodinu a její zabezpečení. Výrazně prorodinný charakter je vlastně rozhodujícím a nosným prvkem všech volebních programů této strany. *„Každý člověk vychází z rodiny a celý život je nějakým způsobem do rodiny zapojen. Ochrana rodiny tedy stojí na prvním místě. Rodinu vyjímáme z předmětů tržních mechanismů a chceme bránit jejímu ohrožení.“⁵⁸ Stejně je tomu i ve všech papežských sociálních encyklikách, kde je vyzdvihován prvořadý význam rodiny v životě společnosti a v souvislosti s tím i důležitost práce, která výrazným způsobem přispívá k utváření jak rodinného života, tak i k řešení sociálních problémů ve společnosti. „Práce je jistým způsobem podmínkou pro založení rodiny. Rodina totiž vyžaduje prostředky ke svému udržování a člověk je obvykle získává prací. Práce a pracovitost utvářejí také celý proces výchovy v rodině, právě z toho důvodu se každý se stává člověkem mimo jiné prací, a toto stávání se člověkem je právě hlavním cílem výchovného procesu“ (LE10). V současné době je i v naší společnosti značně rozšířen individualistický způsob myšlení. K jeho překonání může výrazně napomoci jen snaha o solidaritu a lásku, která začíná v rodině oporou, kterou si manželé navzájem poskytují a pak vzájemnou péčí generací. „Stává se, že rodina, je-li ochotna plně dostát svému poslání, zůstane bez nezbytné podpory státu, a proto nemá dostatek prostředků. Je nezbytně nutné podporovat nejen rodinnou, nýbrž i sociální politiku, jejímž hlavním cílem musí být rodina sama. Jí je nutno pomáhat poskytováním odpovídajících prostředků a účinných forem podpory při výchově dětí i při péči o staré občany“ (CA49). S těmito nosnými tezemi se KDU-ČSL ve svých volebních programech naprosto ztotožňuje. „Smyslem této politiky je nastolit*

⁵⁷ Ludwig Erhard (4. února 1897 Fürth - 5. května 1977 Bonn) byl německý ekonom, ministr hospodářství bavorské zemské vlády, spolkový ministr hospodářství a spolkový kancléř. Všeobecná encyklopedie, Praha: DIDEROT, 1999

⁵⁸ Průvodce politikou KDU-ČSL, volební program, část Sociální politika, vydáno v předvolební kampani 1992

*podmínky, které člověku neberou vlastní iniciativu a lidskou důstojnost, ale které jsou sociálně spravedlivé a stimulují k péči o sebe a o svou rodinu.*⁵⁹ Při řešení těchto problémů v naší zemi je nezbytné mít vždy na paměti jejich závažnost. Jde totiž především o prohlubování pocitu odpovědnosti a mezigenerační solidarity v celé společnosti.

Pomoc a podpora státu rodinám s dětmi má naprosto odlišný charakter od jiných sociálních podpor, které mají za cíl pomoci občanům v překonání hmotných problémů v nezaměstnanosti nebo nemoci. U podpor rodinám s dětmi jde totiž v první řadě o nutnou a nesmírně důležitou investici do budoucnosti společnosti a tedy i státu.

Celkově má volební program KDU-ČSL z roku 1992 výrazně proklamativní charakter. Snaží se především navázat na historickou tradici Československé strany lidové v předválečné Československé republice a výrazně odmítá „dědictví nedávné minulosti“. V zahraniční politice navazuje na styky s konzervativní Evropskou unií a usiluje o vstup do Atlantického společenství. Společně s dalšími křesťansko-demokratickými stranami se chce podílet na evropském integračním procesu. Program působí dojmem, že jde především o ujasňování problémů v jednotlivých oblastech a sférách působení našeho státu a také o hledání možných způsobů jejich řešení. Patrné je i úsilí představitelů KDU-ČSL o přeměnu strany v moderní, konzervativní a demokratickou stranu pravého středu.

Následující dva volební programy (do státních zastupitelských orgánů z roku 1996 a 1998) mají již větší provázanost jednotlivých částí, jdou více do hloubky problémů a vyznačují se ucelenější a jednotnější koncepcí. Svědčí to nepochybně o větších zkušenostech a znalostech zpracovatelů o vývoji jednotlivých odvětví a sfér národního hospodářství a fungování státu.

Od minulých voleb došlo v České republice, jak konstatují tyto programy, k výrazným změnám: pokročila privatizace, míra inflace zůstala mírná, byl udržen sociální smír. K významné reorganizaci došlo v zemědělství, kterou vyvolala jeho ekonomická transformace, což se podstatným způsobem projevilo i v životě na vesnici. Do hospodářství státu se postupně začaly prosazovat prvky sociálního tržního hospodářství. Zvláště tento fakt, který se KDU-ČSL podařilo prosadit ve vládní koalici, považují křesťanští demokraté za svoji zásluhu.

---

⁵⁹Průvodce politikou KDU-ČSL, volební program, část Sociální politika, vydáno v předvolební kampani 1992

Při zpracování obou volebních programů vycházela KDU-ČSL z hodnot, které do evropské civilizace přineslo křesťanství. Jde zejména o úctu k životu, svobodu, odpovědnost, spravedlnost a solidaritu. Velký důraz je opět kladen na respekt k lidské práci, která je zdrojem pro vytváření hmotného a duchovního bohatství. Všechny tyto hodnoty jsou také nedílnou součástí sociálních encyklik, které z nich přímo vycházejí.

Podle volebního programu z roku 1998 je práce „výrazem sebeuvědomování člověka, potvrzením jeho tvůrčích sil a schopností, prostředkem komunikace a vytváření hodnot pro sebe a pro jiné. Vede k vytváření soukromého vlastnictví, které má zásadní význam pro svobodu a rozvoj člověka. Toto vlastnictví má však také společenskou povahu, jež se odvíjí od společenského určení statků“.⁶⁰ Zmíněné hodnoty chce KDU-ČSL zapracovávat do všech politických koncepcí a volebních programů i do budoucna.

V programech strany nachází tento systém hodnot své vyjádření a naplnění v následujících principech:

- důraz na úlohu přirozených lidských společenství v životě obcí a státu (rodina, spolky, odborová, profesní, náboženská, zájmová sdružení, etnika)
- program sociálního tržního hospodářství
- orientace na evropskou integraci a širokou mezinárodní spolupráci.

V souvislosti s důrazem sociálních demokratů na prosazování programu sociálního tržního hospodářství považují za nutné zmínit se o encyklice *Centesimus annus*, ve které papež Jan Pavel II. vyzdvihuje jeho přednosti. V předmluvě encykliky je tento fakt hodnocen takto: „*Papežové dosud pouze popisovali a hodnotili sociální skutečnosti. Jan Pavel II. se nespokojuje s kritickými poznámkami k hospodářským nespravedlnostem, ale poprvé v dějinách sociálních encyklik uvádí pozitivní prvky svobodného tržního hospodářství: sociálně odpovědné vlastnictví, soukromé podnikání založené na věcných znalostech, mravní odpovědnosti a soukromé iniciativě, odpovědné práci opírající se o vědu, techniku a umění, trh a výkonem podmíněný zisk. Všechny tyto prvky musí spojovat obecné blaho*“ (CA předmluva).

Důraz kladený KDU-ČSL na tradiční působení přirozených lidských společenství v životě našeho státu vychází z mnohaletých zkušeností a tradic, které v naší zemi mají. V tomto smyslu lze také KDU-ČSL považovat za stranu

---

⁶⁰ Volební program KDU-ČSL 1998, část Východiska naší politiky

konzervativní. Takový konzervatismus zdaleka neznamená pouze zahledění se do minulosti, ale především účelné stavění budoucnosti na pozitivních zkušenostech těchto společenství a jejich tradicích. Přirozená společenství jsou místem, kde se může projevit nejvýrazněji aktivita člověka, jeho schopnosti, samostatnost v jeho rozhodování i vztah k ostatním lidem a celé společnosti.

Ve volebních programech KDU-ČSL je opětovně zdůrazňováno, že nejdůležitějším cílem sociální politiky KDU-ČSL je a vždy zůstane ochrana a rozvoj rodiny. Pozornost je dále věnována i úloze odborů ve společnosti. Vyzdvihuje se zde především jejich význam, nezastupitelné poslání při usměrňování vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a jejich důležitost při utváření celkového klimatu ve společnosti. To však není nic nového. Např. sociální encyklika Laborem exercens v článku 20 zdůrazňuje důležitost odborů při ochraně základních práv dělníků: *„obrana základních existenčních zájmů pracujících ve všech oblastech, kde se jedná o jejich práva, se proto stala základním úkolem odborů. Dějinné zkušenosti učí, že organizace tohoto druhu jsou nezbytnou složkou společenského života, zvláště v moderních průmyslových společnostech. To ovšem neznamená, že jen zaměstnanci průmyslu mohou vytvářet takové spolky. Odbory slouží k zajištění obdobných práv pro představitele každého povolání“* (LE 20). V této části se také potvrzuje oprávněnost odborů používat v boji za zákonná práva dělníků metodu stávků. Stávku je nutno chápat za určité ultimatum určené odpovědným činitelům a především zaměstnavatelům. Metodu stávků pokládá katolická sociální nauka za opodstatněnou a zdůrazňuje, že pracující musí mít zajištěná práva na stávku bez jakýchkoliv osobních postihů za účast v ní.

Poprvé se ve volebním programu KDU-ČSL objevuje kritika státu zaměřená na jeho vztah k církvím. Je zdůrazněno, že český stát nenašel od roku 1989 *„dostatek vůle k položení nových základů pro spolupráci s církvemi a náboženskými společnostmi“*.⁶¹ Je zdůrazňován nezpochybnitelný vliv církví na morální a duchovní úroveň společnosti. Stát by měl respektovat jejich autonomní postavení, umožnit financování jejich potřeb. Za nezbytnou je považována finanční pomoc státu při opravách a údržbě významných architektonických staveb a památek, které církve spravují.

---

⁶¹ Volební program KDU-ČSL 1998, část Občanská společnost

Mimořádnou pozornost věnují uvedené volební programy obnově venkova. Vychází přitom ze skutečnosti, že tato oblast byla ve volebních programech dalších politických stran zanedbávána a doposud nenašla své koncepční vyjádření. Přitom v hospodářství došlo k velkému množství změn, které měly značný vliv na život samotných obcí a jejich občanů. Týká se to především výrazných změn v majetkových vztazích. Růst tržního prostředí vedl k obměně struktury zemědělského podnikání a projevil se i v poklesu jeho produktivity. Výrazně se snížila nabídka pracovních příležitostí a v důsledku toho došlo i k odchodu řady lidí, zejména mladých, z vesnice. V neposlední řadě došlo i k růstu dopravních problémů ve spojení venkova s městy. Navíc v řadě případů došlo i ke značnému snížení rozpočtu obcí, protože ty byly a jsou výrazně spojeny s tvorbou zdrojů na vlastním území. Pokles příjmů těchto prostředků tak podstatně zhoršuje úroveň života na venkově.

KDU-ČSL se především zaměřuje na to, aby program obnovy venkova se stal jednoznačným záměrem vládní politiky, žádá rozpočtové posílení příjmu malých obcí, zvýšení dotací a prosazuje i program podpory drobného a středního podnikání, které by vedlo ke vzniku nových pracovních příležitostí. Podporuje též rozšíření nabídky služeb, které by napomohly rozvoji turistického ruchu ve venkovských oblastech (tzv. agroturistika).

Tento záměr je jistě správný a zaslouží si podporu i ostatních politických stran. Jeho prosazování ze strany KDU-ČSL má i pro ni svůj praktický význam. Většina jejich voličů je převážně soustředěna právě na venkově, zejména pak v kraji Jihomoravském, Olomouckém a na Vysočině.

Péče o venkov má své závažné opodstatnění. Rozhodující měrou se podílí na výživě obyvatel, vždy byl a i nadále zůstává zdrojem našich kulturních a duchovních tradic a v neposlední řadě nabízí možnosti rekreace a turistiky. Plní i velmi zásadní funkci v ochraně krajiny a v péči o životní prostředí.

Jak vyplývá z programů KDU-ČSL, oblast sociální politiky stojí v popředí jejího zájmu. Přestože po dlouhodobém projednávání složitých problémů o nezbytných změnách v systému sociálního zabezpečení došlo v roce 1995 v rámci koaličních politických stran k přijetí dvou významných zákonů (Zákon o státní sociální podpoře a Zákon o důchodovém pojištění), KDU-ČSL s nimi ve volebním programu 1996 vyjadřuje značnou nespokojenost a kriticky upozorňuje na celou řadu nedostatků. Zákon o státní sociální podpoře, o jehož přijetí sama velmi usilovala a který dle jejího požadavku umožňuje adresné poskytování některých dávek, hodnotí velmi negativně

pro jeho značnou administrativní náročnost. A druhý zákon o důchodovém pojištění její poslanci při hlasování vůbec nepodpořili. Strana se negativně staví proti neustále se zvyšující věkové hranici odchodu do důchodu a proti postupnému snižování solidárního podílu na příjmech důchodců a rovněž proti snaze pravicových stran k jejich nahrazování individuálním připojištěním. Navazuje tak na mezigenerační solidaritu, která je např. v encyklice *Centesimus annus* vyjádřena takto: „*K překonání dnes rozšířeného individualistického způsobu myšlení je třeba konkrétní snahy o solidaritu a lásku, která začíná v rodině oporou, kterou si manželé poskytují navzájem, a pak vzájemnou péčí generací. Rodina se tak stává i pracovním a solidárním společenstvím. Stává se však, že rodina, je-li ochotna plně dostát svému poslání, zůstane bez nezbytné podpory státu, a proto nemá dostatek prostředků. Je nezbytně nutné podporovat nejen rodinnou, nýbrž i sociální politiku, jejímž hlavním cílem musí být rodina sama. Jí je nutno pomáhat poskytováním odpovídajících prostředků a účinných forem podpory při výchově dětí i při péči o staré občany, aby se zabránilo jejich vyčlenění z užšího rodinného kruhu, a tím znovu posílit vztahy mezi generacemi“ (CA 49).*

KDU-ČSL požaduje oddělit financování důchodového pojištění od státního rozpočtu a nepoužívat jeho prostředky na jiné účely. Rovněž se staví proti zákonně předpokládanému úsilí snižování poměru průměrného důchodu k průměrné mzdě až na 30% v roce 2020. Podle jejího názoru by se měl tento poměr pohybovat kolem 50% průměrné mzdy. Tento požadavek se opírá o zkušenosti vyspělých ekonomik. Jen tak lze zajisti důstojnější život občanů v důchodovém věku.

Ve volebním programu z roku 1998 jeho tvůrci dále usilují o celospolečenskou diskusi, která by mohla napomoci k přijetí koncepční sociální doktríny státu. Podle jejich názoru by se tato měla opírat o následující nosné prvky:

- *vymezení základních směrů a cílů sociální politiky státu a nezbytných prostředků pro jejich dosažení*
- *zaměření sociální politiky na rozvoj lidského potenciálu a prosazení rovných šancí pro všechny*
- *určit míru společenské solidarity i míru odpovědnosti každého jednotlivce při realizaci sociální politiky*
- *vymežit postavení a míru spoluodpovědnosti jednotlivce, rodiny, obce, územních celků a nestátních institucí při řešení sociální problémů*

- *navázat záměry sociální politiky České republiky na sociální koncepcie zemí Evropské unie.*⁶²

Je skutečností, že tyto dobré a podnětné myšlenky se zatím nepodařilo prosadit. Nedostatek promyšlených koncepcí v jednotlivých sférách a oblastech života naší společnosti zůstává stále jedním z nejpálčivějších problémů.

Volby do poslanecké sněmovny v roce **2002** byly připravovány KDU-ČSL ve spolupráci s US-DU (Unie svobody a Demokratická unie), se kterými byla utvořena Koalice KDU-ČSL a US-DU. Této skutečnosti odpovídá i volební program uváděný mottem „Dáme věci do pořádku“. Obě tyto strany za základ své politiky pokládají morální a právní řád, který je zdrojem svobody a odpovědnosti. Do systému hodnot, ze kterého chtějí především vycházet, kladou zvláště:

- podporu přirozených společenství v životě obcí, krajů a státu
- orientaci na sociální a ekologicky ohleduplné tržní hospodářství
- důraz na evropskou integraci a dobré vztahy se sousedy.

V úvodu celého programu je uvedena ostrá kritika uplynulého čtyřletého volebního období, která je zaměřena především na nekontrolovatelnou mocenskou a ekonomickou vazbu dvou nejsilnějších politických stran, tzv. vládní a pseudoopoziční. Program zdůrazňuje, že v politice zdaleka nejde o správu věcí veřejných, ale zejména o osobní zájmy mocných. Kritizuje růst korupčního prostředí, zatímco konkurenční prostředí bylo narušeno a ukázalo se, že neplatí stejná pravidla pro všechny. Proto je v programu věnována mimořádná pozornost boji proti korupci. Na závažnost problému korupce a jejích neblahých důsledků upozorňuje i papež Benedikt XVI. v encyklice *Caritas in veritate*. „*Korupce a ilegalita jsou, bohužel, přítomné v jednání ekonomických a politických subjektů jak bohatých zemí, starých i nových, tak i v samotných chudých zemích. Lidská práva nejsou respektována velkými nadnárodními podniky ani místními podniky v chudých a ani v perspektivních zemích*“ (CinV 22).

Celkově se dá říci, že tento volební program vychází především ze stěžejních myšlenek obsažených v předcházejících programech KDU-ČSL, které jsou dále rozvíjeny a obohacovány o nové poznatky a zkušenosti z dosavadního vývoje našeho státu. Vedle podpory rodin s dětmi a vzdělání, rozvoje občanské společnosti, obnovy

---

⁶² Volební program KDU-ČSL 1998, část Sociální politika

venkova a ochrany životního prostředí, je program dále zaměřen na podporu malého a středního podnikání, podporu průmyslu a obchodu celkově. Kromě již zmíněného boje proti korupci je věnována pozornost vnitřní bezpečnosti a rozvoji veřejné správy, zejména problematice daní a veřejných rozpočtů. Tato část vlastně představuje určitou vizi koalice KDU-ČSL a US DEU v této oblasti. Je zdůrazňováno, že daňovou reformu nelze uskutečňovat prostou revolucí ve výši daňových sazeb. Nárazové zvýšení daňových příjmů státu by se odrazilo ve snížení ekonomické aktivity a naopak skokové snížení daňové sazby by vedlo ke schodku ve státním rozpočtu. Oblast daní je totiž velmi citlivá na jakékoliv unáhlené zásahy.

Za novum v celém analyzovaném volebním programu lze považovat fakt, že u každého jednotlivého problému, který program vytyčuje, je současně naznačeno „jak na to“, tzn., že zmíněné strany se pokouší ukázat, jak by tento problém řešily. Tak například pod hrdým mottem „*Dáme věci do pořádku*“ na úseku podpory průmyslu a obchodu se tvrdí: „*Změníme roli vlády tak, aby nezasahovala nesystémově do ekonomiky, ale cílevědomě vytvářela příznivé prostředí pro podnikání. Proto upravíme obchodní právo, živnostenský zákon a daňové zákony a odstraníme byrokratické šikany.*“⁶³ To je příliš odvážné tvrzení pro koalici, která se do vlády ani nedostala.

Celkově volební program působí velmi ambiciózně, mnohdy až příliš ctižádostivě. U celé řady odpovědí, jak problém řešit, je naprosto jednoznačně tvrzeno: *prosadíme, zavedeme, snížíme, zlepšíme* apod., místo budeme usilovat, vynasnažíme se o prosazení, podpoříme atd. Uvedu několik konkrétních příkladů: např. snížíme daň z nemovitostí na 3%; zavedeme státní maturity a otevřeme vysoké školy všem maturantům; prosadíme zvýšení rozpočtů vysokých škol; prosadíme nový památkový zákon; prosadíme snížení daně z přidané hodnoty; narovnáme vlastnické vztahy v zemědělské prvovýrobě; umožníme všem občanům získat znalosti pro práci s moderními informačními technologiemi. Taková jednoznačná tvrzení, s přihlédnutím k tomu, že Koalice KDU-ČSL a US-DEU disponovala pouze 14% hlasů v poslanecké sněmovně, jistě nemohou působit věrohodně. Jsem si plně vědoma, že volební sliby jsou jedna věc a jejich splnění je nesmírně složitá záležitost. Klást si vysoké cíle je jistě správné, ale jenom to nestačí. K jejich naplnění, kromě dobrých úmyslů, je nezbytné mít i dostatek možností a prostředků.

---

⁶³ Volební program KDU-ČSL a US-DEU 2002, část Podpora průmyslu a obchodu

Do **voleb v roce 2006** vstupovala KDU-ČSL již opět samostatně, bez koaličního partnera US-DEU. Tato koalice se příliš neosvědčila, jak konečně ukázaly i výsledky voleb v roce 2006, kdy samostatná US-DEU získala pouze 16 457 hlasů (0,30%)⁶⁴ a do poslanecké sněmovny se vůbec nedostala.

Program KDU-ČSL předkládá v podstatě řešení všech rozhodujících problémů v naší společnosti. Vychází z křesťansko-demokratických hodnot, a jak je v něm zdůrazněno, je určen nejen věřícím, ale všem občanům, kteří chtějí žít se svými rodinami v pevném řádu hodnot, ve svobodě a v bezpečí. Má opět výrazně rodinný charakter. Křesťanští demokraté v něm zdůrazňují, že nikdy nepřipustí, aby se zhoršily podmínky pro rodiny s dětmi a pro zdravotně postižené, aby se důchodci propadli do chudoby a převládl zde egoismus skalních liberálů. Současně je přitom zdůrazňována nezbytnost solidarity, kterou je třeba pokládat za výzvu a záležitost celé společnosti a nejenom za povinnost státu.

Zcela jednoznačně se KDU-ČSL staví za provedení rozhodujících reforem v oblasti sociální a penzijní soustavy, veřejného zdravotního systému a pracovního trhu. Zdůrazňuje naprostou nezbytnost těchto reforem, jejichž odkládání považuje za hazard, který je ve svých důsledcích vysoce asociální. S uskutečňováním těchto reforem je nezbytné začít co nejdříve a přitom je důležité mít vždy na paměti sociální spravedlnost. Provedení těchto reforem je nutností nejen z hlediska zabezpečení ekonomického růstu, ale i z hlediska zajištění konkurenční schopnosti naší ekonomiky. Zabezpečování ekonomického růstu musí být vždy spojeno s důslednou péčí o životní prostředí.

Vedle prorodinné politiky je druhým nejdůležitějším úkolem volebního programu KDU-ČSL odstraňování nadměrné nezaměstnanosti. Znepokojující je především vysoký podíl mladých lidí, kteří po ukončení studií zůstanou bez práce a také velký počet dlouhodobě nezaměstnaných, především občanů starších 50 let. Podle názoru KDU-ČSL takovou míru nezaměstnanosti způsobuje především velké množství vládních intervencí, které na trhu práce značně ztěžují vyrovnávání nabídky a poptávky. Týká se to jednak vysokého zdanění práce, velkých vedlejších nákladů práce, nízké pracovní mobility, omezených možností rekvalifikace apod. Vysoké náklady práce totiž snižují poptávku po práci a mají tak za následek nižší mzdy a vyšší nezaměstnanost. Je navrhována celá řada opatření jak pokles nezaměstnanosti řešit,

---

⁶⁴ <http://www.volby.cz/>

zvláště pak prostřednictvím snižování daní firmám, daní z práce a změn v systému sociálních dávek.

Program uvádí celou řadu podrobných výpočtů, jak by vláda měla postupovat v daňové oblasti, při řešení penzijního systému a zdůrazňuje nezbytnost vypracování nového a dokonalejšího zákoníku práce. V otázce penzijního zabezpečení je patrný odstup od dříve prosazované 50% výše penzí k průměrné mzdě. Hovoří se pouze o důstojné výši důchodů. Uvažuje se též o možnosti převodu části odvodů na sociální pojištění do soukromých systémů úspor, se kterými naši občané nemají právě moc dobrých zkušeností.

Mimořádnou pozornost tento program věnuje otázce spravedlnosti, tj. justici a bezpečnosti občanů. Jde o velmi důležité problémy, neboť pocit ohrožení či obavu z trestných činů mají více jak dvě třetiny našich občanů. Rovněž práce soudů se mnohdy neúměrně protahuje. Proto je zde doporučována celá škála opatření, která by mohla situaci podstatně zlepšit. Mezi jinými i důsledná reforma Policie České republiky včetně posílení úlohy územních samospráv v bezpečnostní problematice a účinnější řešení nejčastějších forem kriminality, nulová tolerance xenofobie, rasismu a extremismu, řešení průtahů v soudním řízení, omezení soudní agendy v občanskoprávním a trestním řízení a řada dalších.

V celé řadě představ a návrhů obsažených ve volebním programu, kromě již výše uvedených, jako je například bydlení, dopravní politika, zdravotnictví, vzdělávání, informační technologie, jdou mnohdy jeho sestavovatelé až do přílišných podrobností a detailů, jejichž prosazování by v řadě případů při parlamentních projednáváních v současnosti mnoho nadějí na úspěch zřejmě nemělo, a to především vzhledem k vysokým nárokům na finanční zdroje. Tak například KDU-ČSL připravila vlastní koncepci reformy Policie České republiky, která jistě obsahuje některé pozitivní náměty ke zlepšení činnosti policie, například hodnocení policistů na základě spokojenosti občanů, zvýraznění spolupráce mezi radnicemi a policií a mnohé další. Ovšem uvést tyto náměty do praktického života je záležitost poněkud náročnější a dlouhodobější. Ambicióznost tohoto volebního programu je očividná a zdaleka přesahuje možnosti čtyřletého volebního období. Vždyť jenom například nedílnou součástí tohoto volebního programu u již zmiňovaných opatření na reformu Policie České republiky je samostatný dokument, obsahující 40 konkrétních návrhů, jak policii formovat.

Je třeba uvažovat i o tom, proč tento program voliče příliš neoslovil. Po skončení voleb se totiž ukázalo, že KDU-ČSL ve volbách do Poslanecké sněmovny dosáhla vůbec nejnižšího počtu hlasů od voleb v roce 1992, a to pouze 7,22% ⁶⁵. I když se stala členem vládní koalice (společně s Občanskou demokratickou stranou a Stranou zelených), její vliv při prosazování svého programu se stále snižoval.

Volební program pro období 2010–2014 byl KDU-ČSL připravován s ohledem na probíhající celosvětovou finanční a hospodářskou krizi, která se výrazně projevila i v naší ekonomice. Správně je současně upozorňováno na skutečnost, že tato krize je pouze projevem krize daleko hlubší a závažnější, se kterou se musíme vyrovnat nejen v naší zemi, ale i celosvětově. Jedná se především o krizi důvěry, vize společnosti a celkového životního stylu. Jde totiž o deficit důvěry, který značně paralyzuje celý náš veřejný život. Projevuje se především v nedůvěře ke státním institucím, spravujícím a řídícím náš stát – k vládě, parlamentu, soudům a policii. Týká se i klíčových finančních institucí, bank a rovněž i politických stran. Překonat krizi nedůvěry bude velmi těžké, složité a dlouhodobé. Druhým závažným problémem je absence potřebné vize, která by alespoň naznačila cestu a dala i sílu k překonání problémů.

KDU-ČSL se snaží ve svém volebním programu předložit svůj návod na cestu z krize, který v obecné rovině spočívá v následujícím:

- 1. Nedávat žádné plané sliby. V naší zemi bude pravděpodobně vždy vládnout určitá koalice. Každá strana může zveřejnit jenom to, o co bude usilovat. Všechno ostatní předpokládá vzájemnou shodu.*
- 2. Vytýčit jasné limity spolupráce.*
- 3. Žádná privilegia pro politiky – politika musí být službou lidu.*
- 4. Veřejnosti nesmí být utajován skutečný stav věcí.*
- 5. Posuzovat ekonomické návrhy na řešení krize věcně, bez ohledu na to, zda přichází zprava či zleva.⁶⁶*

S takto koncipovanými nosnými tezemi lze jenom souhlasit. Mnohem složitější ovšem bude hledat společnou shodu při jejich prosazování a zvláště pak při řešení stěžejních problémů v oblasti sociální a hospodářské.

---

⁶⁵ <http://www.volby.cz/>

⁶⁶ Volební program KDU-ČSL 2010, str. 8, volně upraveno

I když KDU-ČSL ve svém programu zdůrazňuje nezbytnost řešení hospodářské krize a jejích dopadů, věnovala jim, pokud mohu posoudit dle programů Občanské demokratické strany a České strany sociálně demokratické, relativně menší pozornost. Důraz na ekonomiku není zdaleka tak výrazný, jako u ostatních stran. Program je zaměřen především na sociální oblast, a to spíše jen na některé její části, zejména na prorodinou politiku. Požadavky křesťanských demokratů spočívají především ve zvýšení společenského ocenění rodin, ve spravedlivé daňové politice a odvodech do penzijního systému vůči rodinám s dětmi. Dokonalejšího daňového systému chce KDU-ČSL dosáhnout jednak spravedlivějším rozdělením daňové povinnosti mezi poplatníky a dále pak spravedlivějším rozdělením podílu na daňovém výnosu. Nejvíce jsou postiženy rodiny s dětmi, a proto chtějí prosadit opatření, která by jim ponechala více vlastních prostředků.

Zpracovatelé volebního programu se současně vrací k podobnému způsobu jeho zpracování jako v roce 2002, tzn. položit otázku, a poté se snažit objasnit „*Jak na to*“, tedy jak daný problém řešit. Upustili však, oproti roku 2002, od kategorických tvrzení typu *zařídíme, prosadíme, zavedeme*.

V samotné oblasti sociální politiky je důraz kladen zvláště na rodiny s dětmi. V této souvislosti posuzují i problém nezaměstnanosti, která nejen postihuje lidskou důstojnost, ale je zlem pro rodiny s dětmi a sociálně slabé jedince. Snahou KDU-ČSL je udržet zaměstnanost, a proto doporučuje podpořit snižování ceny práce prostřednictvím snížení odvodů na sociální pojištění, především pak u zaměstnanců s dětmi do 15 let, u nových absolventů a zaměstnanců nad 50 let. Dále pak prosazováním zavedení odpočitatelné položky na dopravu pro zaměstnance a používáním prostředků z fondu Evropské unie na programy rozvoje zaměstnanosti a podnikání v oblastech České republiky, které jsou nejvíce nezaměstnaností postiženy. Současně chce také posilovat rekvalifikační programy.

Pokud se týká sociálních dávek, jsou křesťanští demokraté pro jejich zachování v současné výši. Doporučují však hledat a využívat účinnější opatření proti jejich zneužívání. Pozornost dále věnují dlouhodobě nedostatečně řešenému problému „sociálně vyloučených skupin“ v některých regionech, který následně vede ke značnému sociálnímu a občanskému napětí. Navrhují proto, aby ochota přijímat nabízenou práci se stala podmínkou pro vyplácení sociálních dávek. Současně požadují, aby bylo vyžadováno důsledné dodržování povinností spojených se školní docházkou dětí u těchto rodin.

Na závažné problémy spojené se snižováním sociálních výdajů se zaměřuje papež Benedikt XVI. ve své zatím poslední encyklice Caritas in veritate vydané koncem června 2009. *„Rozpočtové politiky svým snižováním sociálních výdajů, nezřídka prosazovaným mezinárodními finančními institucemi, mohou občany ponechat bezmocnými tváří v tvář starým i novým rizikům; tato bezmocnost narostla v důsledku nedostatku účinné ochrany ze strany odborových organizací pracujících. Soubor sociálních a ekonomických změn má za následek, že odborové organizace zakoušejí velké těžkosti při plnění svých úkolů při zastupování zájmů pracujících, a to i proto, že vlády z důvodu prospěšnosti pro ekonomiku často omezují svobody či vyjednávací schopnost samotných odborů. Výzvu sociálního učení církve, počínaje encyklikou Rerum novarum (RN 60) k zakládání odborových organizací na obranu svých práv je proto třeba docenit dnes ještě více než včera a poskytnout především pohotovou a prozíravou odpověď na naléhavou potřebu jejich nové součinnosti nejen na místní, ale i na mezinárodní úrovni“ (CinV 25).*

Za základní a nezbytnou podmínku lidské existence považují lidovci dostupné bydlení. Program KDU-ČSL doporučuje vytvářet „startovací byty“ pro mladé rodiny a podporovat další rozvoj družstevního a nájemného bydlení. Navrhuje i další opatření v otázkách nájemného.

Značná pozornost je věnována spolupráci v rámci Evropské unie, kde KDU-ČSL zdůrazňuje nezbytnost účinnějšího využívání jejích fondů, jejichž čerpání by mělo být především prostředkem pro posílení konkurenceschopnosti naší ekonomiky a nikoli samostatným cílem.

V rozporu s názorem vládních představitelů požadují křesťanští demokraté rychlé přijetí eura, což by nebylo vzhledem k probíhající krizi právě rozumné.

Celkově se dá říci, že volební program KDU-ČSL na období 2010-2014 je srovnatelný s již zmíněnými programy Občanské demokratické strany a České strany sociálně demokratické. Odlišnost nalezneme v kladení důrazu na sociální problémy týkající se především rodin s dětmi. Menší pozornost je věnována ekonomice a efektivnějšímu fungování státního aparátu. V programu je zdůrazňována nutnost zvyšování kvality života a mezilidských vztahů, pozornost je věnována také zvyšování bezpečnosti, boji proti korupci, hazardu a šikaně, péči o životní prostředí a v neposlední řadě rozvoji venkova. Jde o program komplexní, dotýkající se všech stěžejních úseků a problémů naší země. Reaguje na celou řadu nedostatků a snaží se ukázat jejich možná řešení. Jistěže řada těchto návrhů potřebuje doplnění,

dopracování či provedení změn. Možnost jejich prosazení je však záležitostí koaličních jednání s partnery.

Křesťanští demokraté získali ve volbách 2010 pouze 4,39 platných hlasů⁶⁷ a do Poslanecké sněmovny se vůbec nedostali. Nedá se tvrdit, že příčinou velkého neúspěchu byl volební program. Za problém lze spíše považovat jeho prezentaci a to, že volební programy v celé své šíři se asi nikdy nedostanou k většině našich občanů. Jistý negativní vliv sehrála i sekularizace české společnosti a touha voličů po změně. A také kauzy předsedů KDU-ČSL (Čunek, Svoboda), které negativně ovlivnily obraz strany mezi občany. Navíc vznik nové strany TOP 09 vedl k odchodu řady i čelných představitelů této strany (Kalousek, Parkanová), což se pochopitelně odrazilo i v odlivu voličů. Od roku 1990 také neustále klesá počet členů KDU-ČSL (z 96 tisíc na 34 tisíc v roce 2010)⁶⁸.

Všechny tyto uvedené skutečnosti nepochybně přispěly k výraznému neúspěchu naší nejstarší politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2010.

Shrnutí:

KDU-ČSL, jak je zřejmé ze zkoumání volebních programů, se opírá o čtyři zásadní myšlenky, které tvoří základ její politiky. Klade důraz především:

1. na všestranný rozvoj a úctu k lidské osobnosti, na důstojnost lidské práce a solidaritu. Tyto hodnoty musí být podpořeny státem, jeho právním systémem a péčí o bezpečnost občanů.
2. na důležitou úlohu tzv. přirozených společností v životě obcí a celého státu. Prvořadou pozornost přitom zaměřuje na úlohu rodiny.
3. na program sociálního tržního hospodářství, vycházejícího ze soukromého vlastnictví a svobodného trhu, jejichž cílem není jen zabezpečit zisk pro jednotlivce, ale především důstojný život pro všechny občany státu.
4. na pevné zapojení České republiky do evropského integračního procesu a mezinárodní spolupráce.

---

⁶⁷ <http://www.volby.cz/>

⁶⁸ <http://www.kdu.cz/> Oficiální stránky KDU-ČSL

Naplňovat tyto cíle je úkol dlouhodobý, vyžadující značné úsilí a společné dohody s ostatními koaličními politickými stranami. Současné postavení KDU-ČSL je totiž v naší sekularizované společnosti velmi složité.

Pokud mám na závěr této kapitoly zodpovědět otázku „*Nakolik se principy sociálního učení promítají v programech KDU-ČSL?*“, pak musím konstatovat, že základní myšlenky sociálních encyklik i volebních programů této strany se v zásadě shodují. Není ani divu, vždyť se sociálními problémy se potýká lidstvo od svého počátku a dle svých možností hledá přijatelná řešení. Malé odlišnosti spatřuji pouze v konkrétní historické době, neboť každý úsek dějin s sebou přináší svá aktuální témata. Dá se tedy říci, že volební programy KDU-ČSL jsou inspirovány církevními dokumenty, ovšem jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, v programech této strany nenacházíme žádný odkaz na církevní zdroje. Zamýšlela jsem se nad tím, zda právě tento fakt není také jedním z důvodů odlivu příznivců této strany. Sociálními otázkami se totiž ve svých programech zabývají i ostatní politické strany, protože tuto stránku lidského bytí, i vzhledem k přízni voličů, nelze opomenout. Toho jsou si naši političtí lídři dobře vědomi. Z toho všeho vyvozují svůj závěr, že věřící lidé by zcela jistě ve volbách dali přednost „své politické straně“, to je takové straně, která by byla v užším spojení s jejich církví a více by se zabývala duchovními ideály. Vždyť nositeli těchto ideálů by měli být právě křesťanští demokraté. Období budování socialistické společnosti po druhé světové válce zcela jistě ovlivnilo smýšlení věřících a jejich důvěru v politické strany, včetně strany lidové. Ovšem po listopadu 1989 dostala KDU-ČSL šanci navázat na prvorepublikové dějiny lidové strany anebo se napojit na moderní evropskou podobu tohoto politického proudu. Nepodařilo se jí ani jedno. Poslední volby skončily pro křesťanské demokraty obrovskou porážkou, kdy se po bezmála stoleté historii jejich strana nedostala do parlamentu a nad její budoucností visí otazník. Bude vyžadovat mnoho námahy získat zpět ztracenou důvěru voličů a zůstává otevřenou otázkou, zda se jí to vůbec někdy podaří.

Závěr

Problematiku sociální otázky vyjádřil velmi výstižně papež Pavel VI. ve své encyklice *Populorum progressio*: „*Dnes nejvíc záleží na tom, aby všichni byli přesvědčeni a cítili, že sociální otázka nyní nabyla světových rozměrů. Náš předchůdce blahé paměti Jan XXIII. to řekl naprosto jasně a 2. vatikánský sněm to potvrdil ve své pastorální konstituci O církvi v dnešním světě. Ponaučení v ní obsažená jsou nadmíru vážná; kromě toho je nejvyšší čas začít se jimi řídit. Národy trpící hladem volají s nářkem o pomoc k národům, které mají blahobyť. Církev se chvěje dojetím před tímto úzkostlivým voláním a obrací se na každého jednotlivce, aby s láskou konečně popřáli sluchu svým bratřím, kteří snažně prosí o pomoc“ (PP 3).*

Při analýze sociálních encyklik vystupují do popředí otázky, jaký je vlastně jejich smysl, význam a jaké cíle zejména sledují. Proč právě oblastí sociální politiky se římsko-katolická církev tak usilovně zabývá především od nástupu dělnictva v 2. polovině 19. století? Je zřejmé, že právě v tomto období dochází nejen v Evropě, ale i celosvětově k výraznému procesu sekularizace, velkému snížení počtu věřících a k zesílení průniku světských hodnot do náboženských společností. Na všechny tyto okolnosti musela církev reagovat. Její sociální nauka je tedy především určitou odpovědí na zmíněné procesy.

Římskokatolická církev celou svou sociální naukou dokazuje, že nechce a ani nemůže zůstat stát mimo dění ve společnosti. Reaguje proto vždy na důležité události a okolnosti, které se úzce dotýkají života lidí a ve své vnější formě se snaží přizpůsobit duchu a mentalitě doby, ve které žije. Je skutečností, že nástup globalizace spojený s bouřlivým rozvojem vědy a techniky, lidem nepřináší jen pokrok a dobro, ale mnohým také celou řadu tíživých a bolestných problémů, mezi nimi především ztrátu zaměstnání, zvýšené vykořisťování a bídu. To nutně vede k vzrůstající nespokojenosti, přibývání sociálních problémů, často i demonstrací a stávek, které jsou výrazem touhy a úsilí po spravedlivějších a humánnějších poměrech. Přitom se také často objevuje i u lidí žijících ve vyspělejších ekonomikách otázka o skutečném smyslu života a poslání člověka v něm. Na tento fakt upozorňoval již Pavel XXIII. ve své encyklice *Mater et magistra*: „*dochází k tomu, že lidé v bohatších státech pociťují čím dál větší nenasycenost vnějšími statky a opouštějí klamnou myšlenku, že by zde mohli žít v plném štěstí navěky. Současně vzrůstá vědomí osobní důstojnosti*

a práv člověka a s tím spojené úsilí o nastolení spravedlivějších vztahů mezi lidmi, lépe odpovídajících jejich lidské důstojnosti. To všechno vede lidi k uznání omezenosti vlastních schopností a nabádá je, aby toužili po duchovních hodnotách více než v minulosti. Z těchto důvodů se cítíme oprávněni k naději na bohatou a plodnou spolupráci jak mezi lidmi, tak i mezi národy“ (MetM 211).

Církev se na všechny tyto problémy a otázky snaží, na základě svého učení opírajícího se o Kristovo evangelium, najít odpovědi. Papež Jan Pavel II. zdůrazňoval, že pro řešení nespravedlností, nalezení vzájemné solidarity i pro řešení bolavých problémů lidského soužití je zapotřebí teologické dimenze. Ve své encyklice *Centesimus Annus* uvádí, že „teologická dimenze je neodmyslitelná jak pro výklad, tak i pro řešení dnešních problémů lidského soužití. Platí to, abychom to vyjádřili se vší zřetelností, jak o "ateistickém" řešení, které olupuje člověka o jeho základní, totiž duchovní stavební kameny, tak i o permisivních a konzumistických řešeních, která se pod různými záminkami snaží přesvědčit člověka o jeho nezávislosti na veškerých zákonech a na Bohu tím, že ho uzavírají do egoismu, škodlivého pro něho samého i pro ostatní“ (CA 55).

Sociální nauka církve vidí svůj bezprostřední úkol, kterému také slouží vydávání papežských encyklik, ve vytyčování takových zásad a hodnot, které mohou napomoci k utváření společnosti, v níž důstojné místo zaujímá člověk. Za nejdůležitější zásadu považuje solidaritu, která v sobě zahrnuje včetně lásky i všechny ostatní lidské hodnoty, jako jsou např. přátelství, pomoc, milosrdenství, porozumění, lidskost, spravedlnost apod. Skutečná křesťanská láska, taková jako ukázal Kristus, obětovat se pro druhé, představuje ten nejlepší lék proti pýše, individualismu a sobectví světa. Mezi principy sociální nauky církve vystupuje do popředí důraz kladený na mravní hodnoty, které jsou jako přirozený zákon vepsány do svědomí lidí, jež jsou proto povinni tento zákon uznávat a respektovat.

Úsilí o vybudování humánnější společnosti jak v národním, tak také v mezinárodním měřítku se nemůže obejít bez vzájemného porozumění, přátelství a lásky, a to i na politické, ekonomické a kulturní úrovni. Tento doslova titánský úkol bude lidstvo muset řešit, má-li být zachován trvalý mír. Proto také sociální nauka církve s cílem prosadit dobro mezi lidmi na celém světě vyzývá k solidaritě.

Ze sociálního učení církve je dále patrná velká snaha po oživení křesťanských hodnot stojících na duchovní tradici zvláště evropské civilizace. Především pak takových jako je rovnost všech lidí, čest, solidarita, láska a pomoc bližnímu.

Vedle řešení závažných sociálních problémů stojí před celosvětovým společenstvím v současné době i další velmi naléhavé problémy, které si doslova vynucují zásadní rozhodnutí. I na tyto problémy papežské encykliky upozorňují a snaží se naznačit jejich řešení.

První z nich je ekologický a týká se především přístupu člověka k přírodě. Vztahy mezi přírodou, současnou technikou, technologiemi a morálkou jsou velmi závažnými a důležitými otázkami pro další život lidstva. Přímo vyzývají k osobní a kolektivní zodpovědnosti.

Druhý velmi důležitý problém, který vyžaduje řešení, je otázka pluralismu a s ním spojenými rozdílnostmi mezi státy, národy, rasami apod. na nejrůznějších úrovních. Týká se způsobů myšlení, morálky, kulturní úrovně, náboženské příslušnosti, rozdílů v úrovni rozvoje jednotlivých zemí i celých částí světa.

Třetím problémem současného světa je globalizace. Není pochyb o tom, že globalizace má mnohem širší rozsah a význam než jenom ekonomický. Globalizací vlastně začala nová epocha, která se úzce dotýká osudů celého lidstva.

Rozhodování o těchto, pro celé lidstvo, životně důležitých problémech musí probíhat jak na úrovni jednotlivých států, tak současně také i na úrovni mezistátních jednání, ale i na celosvětové úrovni. Jde o úkoly, jejichž řešení daleko převyšuje možnosti a hranice několika generací. Nelze je však odkládat, začít se musí co nejdříve.

Tomáš Garrigue Masaryk při analýze sociální otázky a i problému socialismu poznamenal, že *„Problémy socialismu jsou po výtce otázkou filosofickou: dnešní socialismus svou praxí a teorií každého nutí k revizi své filosofie a svého života. Socialismus je dnes crux našeho vědění, vědomí a svědomí.“*⁶⁹

---

⁶⁹ Masaryk, T.G., Otázka sociální, Praha: Čin, 1936, s.4

Podobně i my můžeme říci, že otázka sociální bude ještě dlouhá léta tížit lidstvo a každého člověka jako *crux*⁷⁰ našeho poznání, vědomí a svědomí. Ale ještě těžší kříž na svých bedrech ponosou ti, kteří budou společností povoláni tyto rozhodující lidské problémy řešit. Především to musí být zodpovědní lidé, kteří nejenom musí chtít a umět, ale hlavně moci je skutečně řešit.

---

⁷⁰ *Crux - kříž* (Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1995, s.134)

Resumé

Diplomová práce „Priority sociálního učení římsko-katolické církve“ představuje pohled na katolickou sociální nauku zvláště za posledních 120 let. Umožňuje získat základní informace o problematice sociálních problémů, které se v současné době týkají naprosté většiny zemí světa, včetně naší republiky. Text práce přináší celou řadu podnětů k zamyšlení, jak lépe přispět k rozvoji člověka a celé společnosti. Umožňuje snáze pochopit náměty a doporučení římskokatolické církve na zlepšení a řešení závažných sociálních problémů současné společnosti.

Smyslem této diplomové práce je na základě analýzy sociálních encyklik církve a dokumentů KDU-ČSL definovat postoj katolické církve a křesťanské politické strany k sociální otázce. Výsledky této analýzy mají odpovědět na otázku, zda volební programy výše uvedené strany v sobě zahrnují základní principy sociálního učení církve.

První kapitola popisuje postavení církve ve společnosti a zabývá se významem křesťanství v životě každého člověka.

Následující kapitola vymezuje etapy vývoje sociálního učení římskokatolické církve od dob Lva XIII., který provedl rozsáhlou reorganizaci církve a vydal první z velkých sociálních encyklik *Rerum novarum*. Jsou zde rozebírány i další encykliky, které na ni navazovaly a rozšiřovaly tak sociálním učení církve. Je zde rovněž vyzdvižen význam 2. vatikánského koncilu, který je charakteristický velkým úsilím ve snaze přiblížit katolickou církev modernímu světu.

Třetí kapitola je věnována papeži Janu Pavlu II. a jeho nástupci Benediktu XI. a jejich přínosu pro sociální učení církve.

Ve čtvrté kapitole je rozebírána problematika lidské práce z pohledu sociálního učení římskokatolické církve.

Poslední část práce zjišťuje, nakolik se základní principy sociálního učení církve promítají v programech KDU-ČSL a současně hodnotí úbytek příznivců této strany.

Text přináší celou řadu podnětů k zamyšlení, jak lépe přispět k rozvoji člověka a celé společnosti. Práci lze využít jako studijní materiál pro zájemce o studium sociální pedagogiky a také pro studenty církevních gymnázií.

Anotace

Grodová Jana: Priority sociálního učení římskokatolické církve

Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií, 2011, 68 stran

Diplomová práce je zaměřena na vztah mezi sociálním učením římskokatolické církve a dnešní křesťanskou politickou scénou. Rozborem sociálních encyklik a volebních programů KDU-ČSL hledá odpověď na otázku, do jaké míry se sociální učení církve promítá do programů této strany.

Klíčová slova

Křesťanství, sociální učení, římskokatolická církev, papež, encyklika, náboženství, volební program, KDU-ČSL

Annotation

Grodová Jana: Priorities of social teaching of the Roman Catholic church

Graduation thesis. University of Tomáš Baťa Zlín, Faculty of humanity studies, Institute of Interprofessional studies Brno, 2011, 68 pages

The graduation thesis is focused on the social roman catholic doctrine and the christian political scene these days. The analysis of the social encyclicals and KDU –ČSL programmes tries to show how much the social doctrine of the roman catholic church is included onto the KDU-ČSL programmes.

Keywords

Christianity, social doctrine, roman catholic church, pope, encyclical, religion, election programme, CDU-CPP (christian democratic union – czech people´s party)

Seznam použité literatury

Knihy a monografie:

1. ANZENBACHER, A., Křesťanská sociální etika. Brno 2004, ISBN 80-7325-030-6
2. BAHOUNEK, T. J., Sociologie politiky. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992
3. BAHOUNEK, T. J., Sociální učení církve. Brno: Petrov 1991, ISBN 80-85247-14-3
4. BAHOUNEK, T. J., Sociologický systém sociální nauky církve. Brno 2001
5. BIBLE, český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 1996
6. FIALA, P., HANUŠ, J., VYBÍRAL, J., Katolická sociální nauka a současná věda. Praha: Vyšehrad 2004, ISBN 80-7021-513-5
7. FROSSARD A., Portrét Jana Pavla II. Praha: Zvon 1990
8. HÖFNER, J., Hospodářský řád a hospodářská etika. Brno 1995, ISBN 80-85959-05-4
9. JAN PAVEL II., Kronika neobyčejného života. Praha: Ottovo nakladatelství - Cesty 2000, ISBN 80-7181-766-X
10. Kompendium sociální nauky Církve. Praha: Karmelitánské nakladatelství 2007, ISBN 978-80-7195-014-1
11. KÜNG, H., Světový étos pro etiku a hospodářství. Praha 1997
12. MARTINEK, C., Cesta k solidaritě. Praha 1998, ISBN 80-86036-07-3
13. MASARYK, T.G., Otázka sociální, Praha: Čin, 1936
14. KNOPP, G., Vatikán Moc papežů. Praha 2003, ISBN 80-249-0192-7
15. OCKENFELS, W., Katolická sociální nauka. Praha 1994
16. PASTRŇÁK, M., Sociální nauka Církve. Olomouc: 1992
17. RATZINGER, J., Naděje pro Evropu? Praha: Skriptorium 1993, ISBN 80-85528-27-4
18. REEBER, M., Velká světová náboženství. Praha 2006, ISBN 80-7309-355-3

19. RICH, A., Etika hospodářství I. Praha 1994, ISBN 80-85241-61-7
20. RICH, A., Etika hospodářství II. Praha 1994, ISBN 80-85241-62-5
21. RÝPAR, F., Sociální nauka církve. Brno 1991, ISBN 80-901038-0-4
22. SPIEKER, M., Katolická sociální nauka a tržní hospodářství. Praha 1996, ISBN 80-85795-24-8
23. ŠOLTÉZS, Š., Dějiny křesťanské církve. Praha: Kalich 1990, ISBN 80-7017-204-5
24. WEIGEL, G., Svědek naděje. Praha: Práh 2005, ISBN 80-7252-114-4
25. ZÁKLADNÍ PRAMENY: Sociální encykliky od Rerum novarum Lva XIII. po Benedikta XVI., Praha: Zvon – České katolické nakladatelství 1996

Dokumenty KDU-ČSL:

1. Průvodce politikou KDU ČSL. Volební program 1992
2. Průvodce politikou KDU ČSL. Volební program 1996
3. Volební program KDU ČSL 1998
4. Volební program KDU ČSL 2002
5. Volební program KDU ČSL 2006
6. Volební program KDU ČSL 2010

Slovníky a encyklopedie:

- Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia, 1995, ISBN 80-200-0982-5
- Filosofický slovník, Olomouc, 2002, ISBN 80-7182-064-4
- Velká obrazová všeobecná encyklopedie. Praha: Svojtka, 1999, ISBN 80-7237-256-4
- Velké postavy západního myšlení. Praha: Prostor, 1999, ISBN 80-7260-002-8
- Všeobecná encyklopedie. Praha: DIDEROT, 1999, ISBN 80-902723-0-4

Další internetové odkazy:

<http://www.volby.cz/>

<http://www.kdu.cz/> Oficiální stránky KDU-ČSL

Seznam zkratek:

RN – RERUM NOVARUM (O nových věcech), encyklika papeže Lva XIII. o dělnické otázce z 15.5.1891

QA – QUADRAGESIMO ANNO (Čtyřicet let), encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského rádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání Rerum novarum z 15.5.1931

MetM – MATER ET MAGISTRA (Matka a učitelka), encyklika Jana XXIII. o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení z 15.5.1961

PinT – PACEM IN TERRIS (Mír na zemi), encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11.4.1963

GetS - GAUDIUM ET SPES (Radost a naděje), pastorální konstituce o církvi v dnešním světě z 7.12.1965

PP – POPULORUM PROGRESSIO (Rozvoj národů), encyklika Pavla VI o rozvoji národů z 26.3.1967

OA – OCTOGESIMA ADVENIENS, apoštolský list papeže Pavla VI. Kardinálu Maurici Royovi, předsedovi Papežské komise Iustitia et pax, k 80. výročí Rerum novarum ze 14.5.1971

LE – LABOREM EXERCENS (O lidské práci), encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14.9.1981

SRS – SOLLICITUDO REI SOCIALIS (O sociální péči), encyklika Jana Pavla II. o starosti církve o sociální otázky z 30.12.1987

CA – CENTESIMUS ANNUS (Stý rok), encyklika Jana Pavla II. ke 100. výročí Rerum novarum z 1.5.1991

CinV - CARITAS IN VERITATE (Láska v pravdě), encyklika Benedikta XVI. o všestranném rozvoji ve světle lásky v pravdě z 7.7.2009

Za citací ze sociálních encyklik a pastorální konstituce je do závorky používána výše uváděná zkratka + číslo odstavce.